

**Αποσπάσματα από το Κεφάλαιο 6 του βιβλίου του Nicholas Barr,
Economics of the Welfare State, Oxford University Press, 2004**

(υπό έκδοση στα ελληνικά σε μετάφραση Α. Σακκά και επιμέλεια Χ. Παπαθεοδώρου)

Προβλήματα ορισμού και μέτρησης

Το να ασκεί κανείς κριτική στην ανισότητα και να επιθυμεί την ισότητα δεν σημαίνει ότι... προσκολλάται στην ρομαντική ψευδαίσθηση ότι οι άνθρωποι είναι ίσοι σε χαρακτήρα και ευφυΐα. Σημαίνει να υποστηρίζει κανείς ότι, ενώ τα φυσικά τους προσόντα διαφέρουν σημαντικά, αποτελεί σημάδι μιας πολιτισμένης κοινωνίας να στοχεύει στην εξάλειψη τέτοιων ανισοτήτων που πηγάζουν, όχι από τις ατομικές διαφορές, αλλά από το πλαίσιο της ίδιας της οργάνωσής της.

(R. H. Tawney, 1964)

Η κοινή ευημερία δεν μπορεί και δεν πρόκειται ποτέ να σημαίνει την απόλυτη ισότητα ή ότι όλα τα μέλη της κοινωνίας βελτιώνουν ταυτόχρονα και με την ίδια ταχύτητα την θέση τους... Η συλλογιστική αυτή θα οδηγούσε σε κοινή φτώχεια.

(Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, Απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής σχετικά με τη Μεταρρύθμιση του Οικονομικού Συστήματος, 1984)

1. Μέτρηση της ευημερίας

Τα προβλήματα μέτρησης είναι ένα ζήτημα που επανέρχεται συνεχώς. Τα προβλήματα αναλύονται εδώ στο πλαίσιο της φτώχειας (Ενότητα 2) και της ανισότητας (Ενότητες 3 και 4). Εξετάζονται δύο ομάδες προβλημάτων: πώς ορίζουμε την φτώχεια και την ανισότητα, και πώς τις μετρούμε αξιωματικά και πρακτικά. Είναι χρήσιμο να ξεκινήσουμε εξετάζοντας τον ορισμό και τη μέτρηση της ευημερίας των ατόμων και της κοινωνίας, στο σύνολό της.

1.1 Ατομική ευημερία

Ο ορισμός Haig-Simons. Πώς θα μπορούσε να μεταφραστεί στην πράξη το πλήρες εισόδημα; Ο κλασικός ορισμός του ατομικού εισοδήματος προσφέρεται από τον Simons (1938: 50), ονομάζεται επίσης ορισμός Haig-Simons: «Το προσωπικό εισόδημα μπορεί να οριστεί ως το αλγεβρικό άθροισμα (1) της αγοραίας αξίας των δικαιωμάτων στην κατανάλωση και (2) της μεταβολής στην αξία του συνόλου των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας μεταξύ της αρχής και του τέλους της περιόδου». Πιο απλά, «το εισόδημα σε μια δεδομένη περίοδο είναι το ποσό που θα μπορούσε να δαπανήσει ένα άτομο διατηρώντας άθικτο τον πλούτο του» (Atkinson 1983: 39). Η επισήμανση «θα μπορούσε» είναι σημαντική. Το εισόδημά μου αυξάνεται αν αυξηθεί η *δυναμική* μου κατανάλωση, είτε επιλέξω πράγματι να καταναλώσω περισσότερο είτε όχι.

Ο ορισμός Haig - Simons έχει διττή σημασία: αφενός δείχνει με ποιο τρόπο το εισόδημα μπορεί να μετρηθεί στην πράξη, και αφετέρου είναι περιεκτικός (και επομένως θεωρητικά ισχυρός) επειδή περιλαμβάνει τους ακόλουθους τύπους εισοδήματος που παραλείπονται από τους συμβατικούς ορισμούς.

Μη χρηματικά οφέλη από την εργασία. Όταν οι πρόσθετες παροχές είναι εμπορεύσιμες (π.χ. ένα αυτοκίνητο που οδηγείται από σοφέρ), μπορούν να εκτιμηθούν αρκετά εύκολα. Προβλήματα προκύπτουν όμως όταν τα οφέλη δεν είναι εμπορεύσιμα ή/και όταν αποτελούν ένα μείγμα «εργασίας» και «ανάπαυσης». Ένα επαγγελματικό ταξίδι στο εξωτερικό είναι εργασία ή μεταμφιεσμένη ανάπαυση, ή ένα μείγμα και των δύο; Και πώς θα πρέπει να εκτιμηθεί η «απόλαυση» του ταξιδιού; Η μέτρηση της ικανοποίησης από την εργασία θέτει σημαντικά προβλήματα. Όλα αυτά τα μη-χρηματικά οφέλη είναι «δικαιώματα στην κατανάλωση», και συνεπώς η αγοραία αξία τους αποτελεί ένα μέρος του ορισμού των Haig - Simons.

Η ίδια παραγωγή περιλαμβάνει αγαθά που έχω παράγει για τον εαυτό μου (π.χ. το χτίσιμο μιας επέκτασης του σπιτιού μου) που θα μπορούσε ουσιαστικά να έχειπραχτεί στην αγορά, καθώς επίσης η κατανάλωση μη αμειβόμενων υπηρεσιών που παράγονται από άλλους εντός του τομέα του νοικοκυριού (π.χ. μαγείρεμα, καθάρισμα, φροντίδα των παιδιών).¹ Και οι δύο μορφές δραστηριότητας προσφέρουν

¹ Σε τυπικούς όρους, αυτά τα δύο είδη δραστηριότητας αντιστοιχούν στην παραγωγή για την ίδια κατανάλωση και στην παραγωγή για εμπόριο εντός του τομέα του νοικοκυριού (βλέπε Apps and Rees 1996).

δικαιώματα κατανάλωσης, και η αγοραία αξία τους περιλαμβάνεται ορθώς στον ορισμό των Haig-Simons. Το εισόδημα με την έννοια αυτή περιλαμβάνει και την ανάπαυση, της οποίας η αξία για ένα άτομο δεν είναι μικρότερη από τα έσοδα των Χ λιρών που χάνονται λόγω αυτής.

Η τεκμαρτό ενοίκιο είναι η αγοραία αξία των υπηρεσιών που προκύπτουν από τα φυσικά περιουσιακά στοιχεία, κυρίως τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά και τα ιδιόκτητα σπίτια.

Τα κέρδη κεφαλαίου και οι ζημιές, σύμφωνα με τους Haig - Simons είναι μέρος του εισοδήματος, εφόσον αποτελούν μια μεταβολή στην αξία των αποθηκευμένων δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Ένα άτομο με περιουσιακά στοιχεία αξίας 1000 λιρών, που ανατιμώνται σε 1.100 λίρες κατά την διάρκεια μιας χρονικής περιόδου, θα είναι σε θέση (αν υποθέσουμε ότι δεν υπάρχει πληθωρισμός) να δαπανήσει το επιπλέον ποσό των 100 λιρών χωρίς να μειώσει τον πλούτο του. Έτσι, τα κέρδη κεφαλαίου θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται ως μέρος του εισοδήματος *την περίοδο που προκύπτουν*, ανεξαρτήτως εάν ρευστοποιούνται ή όχι, και οι κεφαλαιακές ζημιές θα πρέπει να αφαιρούνται από το εισόδημα όταν προκύπτουν.

Μέτρηση του ατομικού εισοδήματος

Το επόμενο βήμα είναι να εξετάσουμε πώς ένας θεωρητικά ορθός ορισμός του εισοδήματος μπορεί να μετρηθεί στην πράξη. Αυτό δημιουργεί τρεις ομάδες προβλημάτων.

Τι θα συμπεριλάβουμε στο εισόδημα; Μια λειτουργική εκδοχή του ορισμού των Haig-Simons είναι το άθροισμα του εισοδήματος από μισθούς, του εκτός μισθών χρηματικού εισοδήματος, των πρόσθετων παροχών, του τεκμαρτού ενοικίου, και των ρευστοποιούμενων κερδών κεφαλαίου. Το μέτρο αυτό, όμως, αποκλίνει από το πλήρες εισόδημα όπως αυτό ορίζεται στην εξίσωση (6.1) καθώς παραλείπει την ικανοποίηση από την εργασία, την παραγωγή εκτός της αγοράς, και το χαμένο εισόδημα που θεωρείται ως ανάπαυση, και επιπλέον επειδή κέρδη κεφαλαίου δεν μετρούνται όταν προκύπτουν. Περαιτέρω προβλήματα προκύπτουν στον καταμερισμό των ωφελειών στα άτομα από τα δημόσια παραγόμενα αγαθά και υπηρεσίες (π.χ. εκπαίδευση, δρόμοι).

Επειδή το μη-χρηματικό εισόδημα είναι σε μεγάλο βαθμό μη-μετρήσιμο, πρέπει να εστιάσουμε στο χρηματικό εισόδημα. Αυτό δεν θα είχε σημασία αν το χρηματικό

εισόδημα αποτελούσε μια καλή προσέγγιση του πλήρους εισοδήματος. Στην πράξη όμως το χρηματικό εισόδημα ως ποσοστό του συνολικού εισοδήματος διαφοροποιείται ευρέως και με μη συστηματικό τρόπο. Η μη δυνατότητα παρατήρησης του πλήρους εισοδήματος εμποδίζει έναν επαρκή προσδιορισμό του συνόλου των ευκαιριών κάθε ατόμου, και αναγκαζόμαστε να χρησιμοποιήσουμε το αναξιόπιστο μέτρο του χρηματικού εισοδήματος. Το πλήρες εισόδημα δεν είναι τόσο χρήσιμο ως μέσο καθοδήγησης της πολιτικής αλλά ως μια ερμηνεία του γιατί οι συμβατικοί ορισμοί της φτώχειας και της ανισότητας, που βασίζονται στο χρηματικό εισόδημα, είναι αρκετά περιορισμένοι ως μέτρα της ευημερίας.

Η δημογραφική μονάδα αναφοράς του εισοδήματος. Ποια είναι η σχέση μεταξύ του εισοδήματος του νοικοκυριού και της ατομικής ευημερίας; Ένα μέρος αυτού του ερωτήματος - η σύγκριση των νοικοκυριών διαφορετικού μεγέθους - εξετάζεται στην Ενότητα 3.3. Το άλλο μέρος αφορά τις σχέσεις εντός ενός νοικοκυριού. Ας εξετάσουμε έναν άνδρα, μια γυναίκα, και δύο παιδιά, των οποίων η μόνη πηγή εισοδήματος είναι οι 25.000 λίρες των αποδοχών του άντρα. Τα τέσσερα αυτά άτομα που θεωρούνται μια οικογένεια, μοιράζονται ένα εισόδημα 25.000 λιρών. Κανένα από τα άτομα αυτά δεν είναι φτωχό, ούτε απαραίτητως υπάρχει σημαντική ανισότητα μεταξύ τους. Αν, όμως, ο άνδρας θεωρηθεί ως ξεχωριστή μονάδα, η γυναίκα και τα παιδιά δεν έχουν εισόδημα και θεωρούνται φτωχοί, και κατά συνέπεια υπάρχει σημαντική μετρούμενη ανισότητα. Έτσι, όσο πιο περιορισμένος είναι ο ορισμός της μονάδας εισοδήματος, τόσο περισσότερο μετρούνται η φτώχεια και η ανισότητα.

Ο πυρήνας του προβλήματος είναι η δυσκολία μέτρησης του τρόπου με τον οποίο μοιράζεται το εισόδημα. Εφόσον αυτό δεν μπορεί να παρατηρηθεί, η πολιτική βασίζεται συχνά στο παρατηρήσιμο αλλά όχι αυστηρά σχετικό γεγονός, ότι δύο άτομα είναι παντρεμένα, και με βάση αυτή την πληροφορία συμπεραίνει (ορθά ή λανθασμένα) ότι το εισόδημα μοιράζεται μεταξύ τους. Πρόκειται για μία βασική υπόθεση που όμως σίγουρα δεν είναι ικανοποιητική. Η εκτεταμένη βιβλιογραφία σχετικά με τις πλούσιες (Okin 1989, Sainsbury 1994, Sutherland 1997) και τις φτωχότερες χώρες (Dasgupta 1993: κεφ. 11) επιβεβαιώνει την μεγάλη ανισότητα μεταξύ των φύλων. Κάθε υπολογισμός του εισοδήματος, όσο πλήρης και να είναι, δεν θα καταφέρει να συμπεριλάβει σημαντικές πτυχές της διανομής της ευημερίας εντός των νοικοκυριών.

Σε ποια χρονική περίοδο μετριέται το εισόδημα; Τα προβλήματα προκύπτουν επειδή το εισόδημα σπάνια ρέει συνεχόμενα. Ας εξετάσουμε την περίπτωση ενός ατόμου που κερδίζει 500 λίρες την εβδομάδα από προμήθειες αλλά δεν λαμβάνει μισθό. Κατά τη διάρκεια του έτους εργάζεται πενήντα εβδομάδες και κερδίζει 25.000 λίρες, και στις υπόλοιπες δύο εβδομάδες, λόγω ασθένειας δεν κερδίζει τίποτα. Αν μετρήσουμε το εισόδημά του κατά την διάρκεια του έτους δεν είναι φτωχό, αλλά αν το μετρήσουμε σε εβδομαδιαία βάση είναι φτωχό για δύο εβδομάδες. Για ορισμένους σκοπούς (π.χ. καθορισμός του επιπέδου της φοιτητικών επιδομάτων) μπορεί να είναι σκόπιμο να χρησιμοποιήσουμε το μακροχρόνιο εισόδημα. Από την άλλη, αν ένας φοιτητής που δεν έχει υποστήριξη από την οικογένειά του ή από εργασία, κάνει αίτηση για κοινωνικό επίδομα κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών διακοπών, δεν θα ήταν σωστό να του αρνηθούμε το επίδομα επειδή έχει υψηλό προσδοκώμενο δια βίου εισόδημα. Σε περιπτώσεις άμεσης ανάγκης, ο σχετικός ορισμός του εισοδήματος είναι συνήθως βραχυχρόνιος.

1.2 Κοινωνική ευημερία

Παρόμοια επιχειρήματα εφαρμόζονται και σε συνολικό επίπεδο. Ένας περιεκτικός υπολογισμός του εθνικού εισοδήματος θα περιλάμβαναν τόσο το χρηματικό όσο και το μη-χρηματικό εισόδημα.

Δεν μπορούμε να μετρήσουμε... τα εθνικά επιτεύγματα μέσω του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος. Διότι το ακαθάριστο εθνικό προϊόν περιλαμβάνει την ατμοσφαιρική μόλυνση και την διαφήμιση τσιγάρων, και τα ασθενοφόρα που καθαρίζουν τις λεωφόρους των μακελειών.. Αυξάνεται με τον εξοπλισμό της αστυνομίας που καταστέλλει τις εξεγέρσεις στις πόλεις, και παρόλο που δεν μειώνεται από την ζημιά που προκαλούν οι εξεγέρσεις αυτές, αυξάνεται όταν οι φτωχογειτονιές ξαναχτίζονται πάνω στις στάχτες τους... Και αν το ακαθάριστο εθνικό προϊόν περιλαμβάνει όλα αυτά, υπάρχουν πολλά που δεν περιλαμβάνει. Δεν περιλαμβάνει την υγεία των οικογενειών μας, την ποιότητα της εκπαίδευσής τους ή την χαρά του παιχνιδιού τους... Δεν περιλαμβάνει την δικαιοσύνη στα δικαστήριά μας, ή την δικαιοσύνη στις συμφωνίες μεταξύ μας... Εν ολίγοις, μετράει τα πάντα, εκτός από αυτά κάνουν την ζωή μας να αξίζει (Robert Kennedy, 1967, αναφέρεται στον Newfield 1978: 59-60).

Πιο τυπικά, η *συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας* στην εξίσωση (4.1) είναι η ρητή σχέση μεταξύ της συνολικής ευημερίας και της ευημερίας των ατόμων που

απαρτίζουν την κοινωνία. Αν U^i η χρησιμότητα του i ατόμου εξαρτάται από το εισόδημά του y^i , τότε η κοινωνική ευημερία, W , μπορεί να εκφραστεί ως

$$W = W (U^1 (y^1), U^2 (y^2), \dots, U^n (y^n)), \quad (6.2)$$

ή, πιο απλά, ως

$$W = W (y^1, y^2, \dots, y^n). \quad (6.3)$$

Έτσι, το y^1, \dots, y^n μετράει την ευημερία καθενός από τα n μέλη της κοινωνίας. Οι ευημερίες αυτές αθροίζονται σε ένα υπολογισμό της κοινωνικής ευημερίας μέσω της συνάρτησης W . Οι συναρτήσεις της κοινωνικής ευημερίας κατηγοριοποιούνται με βάση τις τυπικές τους ιδιότητες (βλέπε Cowell 1995: 35-41), η ερμηνεία της οποίας είναι απαραίτητο να προηγείται της ανάλυσης της συνολικής ανισότητας στην Ενότητα 4.

Ιδιότητα 1: Μη φθίνουσα. Έστω ότι η κοινωνική ευημερία στην κατάσταση A είναι

$$W_A = W (y^1, y^2, \dots, y^{iA}, \dots, y^N)$$

και, στην κατάσταση B ,

$$W_B = W (y^1, y^2, \dots, y^{iB}, \dots, y^N).$$

Με άλλα λόγια, η διανομή στις καταστάσεις A και B διαφέρει μόνο επειδή το i άτομο έχει υψηλότερο εισόδημα στην κατάσταση B από ό,τι στην κατάσταση A . Τότε μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας είναι μη-φθίνουσα, αν και μόνο αν,

$$W_B \geq W_A \text{ αν } y^{iB} \geq y^{iA} \quad (6.4)$$

Η μη-φθίνουσα ιδιότητα υποδηλώνει ότι, αν το εισόδημα ενός ατόμου αυξηθεί, η κοινωνική ευημερία δεν μπορεί να μειωθεί.

Ιδιότητα 2: Συμμετρική. Μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας είναι συμμετρική αν

$$W(y^1, y^2, \dots, y^N) = W(y^2, y^1, \dots, y^N) = \dots = W(y^n, \dots, y^2, y^1). \quad (6.5)$$

Η κοινωνική ευημερία εξαρτάται από τη διανομή του εισοδήματος, αλλά όχι από το ποιος θα πάρει ποιο εισόδημα - δηλαδή, η κοινωνική ευημερία είναι αμετάβλητη αν δύο άτομα «ανταλλάξουν» εισοδήματα. Αυτό ισοδυναμεί με την υπόθεση ότι όλα τα άτομα έχουν ίδιες συναρτήσεις χρησιμότητας.

Ιδιότητα 3: Προσθετική. Μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας είναι προσθετική αν

$$W(y^1, y^2, \dots, y^N) = \sum U^i(y^i) = U^1(y^1) + U^2(y^2) + \dots + U^n(y^n). \quad (6.6)$$

Αυτή είναι η ωφελμιστική συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας, σύμφωνα με την οποία η κοινωνική ευημερία είναι το άθροισμα των ατομικών ωφελειών των μελών μιας κοινωνίας. Η ιδιότητα της «προσθετικής» ωφέλειας υποδηλώνει ότι η ωφέλεια ενός ατόμου εξαρτάται μόνο από το δικό του εισόδημα, ανεξάρτητα από το εισόδημα των άλλων ατόμων. Πρόκειται για μια ισχυρή υπόθεση που αποκλείει την πιθανότητα της αλληλεξάρτησης στην ευημερία, και επίσης δύσκολα συμφωνεί με τον σχετικό ορισμό της φτώχειας που εξετάζεται πιο κάτω.

Οι τρεις αυτές ιδιότητες μαζί έχουν σημαντικές επιδράσεις. Αν μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας είναι μη-φθίνουσα, συμμετρική και προσθετική, έχει τη γενική μορφή

$$W = U(y^1) + U(y^2) + \dots + U(y^n), \quad (6.7)$$

όπου: (α) (σε αντίθεση με την εξίσωση (6.6)) το U είναι ίδιο για κάθε άτομο (συνέπεια της συμμετρίας), και (β) το $U(y^i)$ αυξάνεται όταν αυξάνεται το y^i (επειδή η συνάρτηση της κοινωνικής ευημερίας είναι μη-φθίνουσα).

Η εξίσωση (6.7) δίνει τη δυνατότητα της χρήσης του $U(y^i)$ ως ένα δείκτη της κοινωνικής ευημερίας. Αν υπάρχει αύξηση στο εισόδημα του i ατόμου, η αύξηση στην κοινωνική ευημερία θα είναι

$$U'(y^i) = \frac{dU(y^i)}{dy^i} \quad (6.8)$$

Ο δείκτης ευημερίας $U(y^i)$ δεν είναι μια συνάρτηση τακτικής χρησιμότητας. Δείχνει την κοινωνική οριακή εκτίμηση ή *στάθμιση της ευημερίας*, των μεταβολών στο εισόδημα του i ατόμου. Για να δείξουμε γιατί το $U(y^i)$ είναι η στάθμιση της ευημερίας, ας εξετάσουμε τους φόρους/μεταβιβάσεις που οδηγούν σε μια σειρά από (μικρές) μεταβολές στα ατομικά εισοδήματα, $\Delta y^1, \Delta y^2, \dots, \Delta y^n$. Η τελική αλλαγή που προκύπτει στην κοινωνική ευημερία είναι η συνολική διαφορά ΔW , και, αν η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας λάβει την απλή μορφή της εξίσωσης (6.7), τότε

$$\Delta W = U'(y^1) \Delta y^1 + U'(y^2) \Delta y^2 + \dots + U'(y^n) \Delta y^n \quad (6.9)$$

και οι όροι $U'(y^i)$ λειτουργούν ως σταθμίσεις όταν αθροίζουμε τα αποτελέσματα της πολιτικής αυτής στην κοινωνική ευημερία. Το επόμενο βήμα είναι να εξετάσουμε ποια τιμή μπορεί να λάβουν οι σταθμίσεις. Αυτό μας φέρνει στην:

Ιδιότητα 4: Κοίλη. Μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας είναι κοίλη αν η στάθμιση της ευημερίας μειώνεται πάντα όταν αυξάνεται το y^i - δηλ. η κοίλη συνάρτηση υποδηλώνει την φθίνουσα κοινωνική οριακή χρησιμότητα του εισοδήματος. Μια αύξηση 1 λίρας στο εισόδημα αυξάνει την κοινωνική ευημερία περισσότερο αν πάει σε ένα φτωχό άτομο παρά σε ένα πλούσιο άτομο. Έτσι, μια μικρή αναδιανομή από τους πλούσιους προς τους φτωχούς αυξάνει την κοινωνική ευημερία. Για ορισμένους σκοπούς είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε πόσο κοίλη είναι μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας - δηλαδή, πόσο γρήγορα μειώνεται η στάθμιση της ευημερίας όσο αυξάνει το εισόδημα ενός ατόμου. Συνεπώς:

Ιδιότητα 5: Σταθερή σχετική αποστροφή της ανισότητας. Μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας έχει σταθερή σχετική αποστροφή της ανισότητας (ή σταθερή ελαστικότητα) αν ο δείκτης χρησιμότητας $U(y^i)$ έχει τη μορφή

$$U(y^i) = \frac{1}{1-\varepsilon} y^{i(1-\varepsilon)} \quad (6.10)$$

όπου το ε είναι μια μη-αρνητική παράμετρος αποστροφής της ανισότητας. Ο δείκτης ευημερίας στην εξίσωση (6.10) έχει την ιδιότητα ότι μια αύξηση 1% στο εισόδημα ενός ατόμου μειώνει τη στάθμιση της ευημερίας του κατά $\varepsilon\%$ όποιο και αν είναι το εισόδημά του (δηλ. κατά 1% από 100 σε 101 λίρες ή από 10.000 σε 10.100 λίρες). Όσο μεγαλύτερο είναι το ε , τόσο πιο γρήγορη είναι η μείωση της στάθμισης της ευημερίας όταν αυξάνεται το εισόδημα. Έτσι προκύπτει η ονομασία «παράμετρος αποστροφής της ανισότητας». Θα επιστρέψουμε στα ζητήματα αυτά στην Ενότητα 4.2.

2. Φτώχεια

Οι προσπάθειες για τον ορισμό μίας αξιακά ουδέτερης γραμμής φτώχειας (Ενότητα 2.1) αντιμετωπίζουν μια σειρά από προβλήματα, τα οποία είναι σε μεγάλο βαθμό δύσκολο να αντιμετωπισθούν. Το πρώτο αφορά την επιλογή του δείκτη ευημερίας, ειδικότερα (α) ποιου δείκτη καταναλωτικών ευκαιριών, και (β) ποιανού το εισόδημα δηλ. το θέμα της δημογραφικής μονάδας αναφοράς του εισοδήματος. Ένα δεύτερο πρόβλημα αφορά την έννοια της φτώχειας που πρέπει να χρησιμοποιηθεί. Ένα τρίτο πρόβλημα είναι ο τρόπος που θα πρέπει να μετράται η φτώχεια (Ενότητα 2.3).

2.1 Ορίζοντας την φτώχεια

Ποιος δείκτης ευημερίας πρέπει να χρησιμοποιηθεί; Οι ατομικές ευκαιρίες κατανάλωσης πρέπει να μετρούνται σε όρους πλήρους (δηλ. χρηματικού συν μη χρηματικού) εισοδήματος. Επειδή αυτό δεν είναι εφικτό, πρέπει να στραφούμε σε πιο μετρήσιμους δείκτες. Τρεις είναι οι συνηθισμένοι δείκτες: η πραγματική κατανάλωση

ενός συγκεκριμένου καλαθίου αγαθών, η συνολική δαπάνη και το συνολικό χρηματικό εισόδημα.

Το κάθε ένας από τους δείκτες αυτούς έχει τις δικές του δυσκολίες. Η παρουσίαση που ακολουθεί είναι όσο πιο συνοπτική γίνεται.² Η πρώτη προσέγγιση απαιτεί έναν ορισμό του κατάλληλου πακέτου κατανάλωσης, και, όταν έχει εκπληρωθεί αυτό το δύσκολο έργο, οδηγεί σε έναν πολυδιάστατο (και συνεπώς πολύπλοκο) ορισμό της φτώχειας. Η δαπάνη είναι δύσκολο να μετρηθεί και χρειάζεται προσαρμογή για αναποτελεσματική δαπάνη.

Το χρηματικό εισόδημα είναι ένας ατελής δείκτης της ατομικής ευημερίας (βλέπε Βιβλιογραφία). Τρία προβλήματα εξετάζονται στην Ενότητα 1.1: η μη-συστηματική σχέση μεταξύ χρηματικού εισοδήματος και πλήρους εισοδήματος, ο ορισμός της μονάδας αναφοράς του εισοδήματος και η χρονική περίοδος μέτρησης του εισοδήματος. Κανένα από τα προβλήματα αυτά δεν έχει μια ξεκάθαρη απάντηση, επομένως κάθε ορισμός της φτώχειας σε όρους χρηματικού εισοδήματος είναι σε κάποιο βαθμό αυθαίρετος. Θα επανέλθουμε στο σημείο αυτό στην Ενότητα 3.2.

Και οι τρεις αυτοί δείκτες - κατανάλωση, δαπάνη και εισόδημα - αντιμετωπίζουν ένα ακόμη μεγάλο πρόβλημα. Όλα εξετάζουν τα *παρατηρούμενα* μεγέθη, αγνοώντας το θέμα της επιλογής. Μπορεί να μην τρώω κρέας και να έχω χαμηλή δαπάνη και εισόδημα, και έτσι να είμαι φτωχός σύμφωνα και με τους τρεις δείκτες. Αλλά αν είμαι χορτοφάγος από επιλογή, τότε το *δυναμικό* μου βιοτικό επίπεδο μπορεί να ξεπερνά την γραμμή της φτώχειας. Για αυτούς αλλά και για άλλους λόγους, και παρά το πλούσιο έργο σχετικά με τη μέτρηση της ατομικής ευημερίας, ο Ravallion (1996: 1331) καταλήγει ότι «*ακόμη και τα καλύτερα... μέτρα στην πράξη είναι ατελή από μόνα τους*».

Το εισόδημα ποιου ατόμου; Αυτό είναι το ζήτημα της δημογραφικής μονάδας που αναφέρεται το εισόδημα. Υπάρχουν εδώ δύο βασικά ζητήματα: το εισόδημα που μοιράζεται εντός των νοικοκυριών (Ενότητα 1.1) και η αντιμετώπιση των νοικοκυριών διαφορετικού μεγέθους (Ενότητα 3.3). Και πάλι, δεν υπάρχει κάποια πλήρως ικανοποιητική λύση.

² Για μια πληρέστερη ανάλυση, βλέπε Atkinson (1989: κεφ.1), Sen (1985, 1987), Chaudhuri and Ravallion (1994), Ravallion (1996), Jaentti and Danziger (2000) και λοιποί στα άρθρα του Cowell (2003).

Ποια έννοια της φτώχειας πρέπει να χρησιμοποιηθεί; Ακόμη και αν αυτά τα προβλήματα επιλύονταν, παραμένουν κάποια άλλα σημαντικά προβλήματα. Συγκεκριμένα, η φτώχεια θα έπρεπε να θεωρείται ως μια απόλυτη ή ως μια σχετική έννοια; Με έναν *απόλυτο* ορισμό, ένα άτομο είναι φτωχό αν το εισόδημά του είναι υπερβολικά χαμηλό για να διατηρήσει το άτομο ζωντανό και υγιές. Οι πρώιμες μελέτες (βλέπε την Πρόσθετη Βιβλιογραφία) προσπαθούν να ορίσουν την φτώχεια «αντικειμενικά» αναφερόμενες στις βασικές διατροφικές ανάγκες. Υπάρχουν, όμως, σοβαρές αντιρρήσεις ως προς αυτή την προσέγγιση. Οι άνθρωποι έχουν διαφορετικές διατροφικές ανάγκες, επομένως δεν μπορούμε να εφαρμόσουμε κάποιο καθολικό πρότυπο, ούτε είναι λογικό να αναμένουμε ότι οι άνθρωποι θα εκπληρώσουν αυτές τις ανάγκες με ελάχιστο κόστος. Από φιλοσοφικής άποψης, η ιδέα μιας γραμμής απόλυτης φτώχειας πηγάζει από εκείνους τους καιρούς όπου ήταν φυσικό να σκεφτόμαστε σε όρους επιβίωσης. Αλλά θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι αυτό δεν είναι πλέον επίκαιρο, τουλάχιστον στις πλουσιότερες χώρες, όπου οι άνθρωποι ζουν αρκετά πάνω από το όριο της επιβίωσης, και όπου η έννοια της στέρησης αναφέρεται τόσο σε συναισθηματικά και πολιτιστικά πρότυπα όσο και σε φυσικά.

Με βάση έναν *σχετικό* ορισμό, με υπερβολική απλοποίηση, ένα άτομο είναι φτωχό εάν νιώθει φτωχό. Ο ορισμός της φτώχειας θα ποικίλει ανάλογα με την χρονική περίοδο και τον τόπο, σύμφωνα με το ισχύων βιοτικό επίπεδο. Το αν ένα άτομο νιώθει φτωχό ή όχι θα εξαρτάται εν μέρει από αυτά που βλέπει γύρω του. Υποστηρίζεται, π.χ., ότι το γκρέμισμα του Τείχους του Βερολίνου επισπεύσθηκε επειδή οι άνθρωποι στο Ανατολικό Βερολίνο μπορούσαν να δουν τα υψηλότερα βιοτικά επίπεδα της Δύσης στην τηλεόραση του Δυτικού Βερολίνου.

Μια απόλυτη γραμμή φτώχειας θα παραμένει σταθερή στο επίπεδο επιβίωσης, ενώ με έναν σχετικό ορισμό η γραμμή θα αυξάνει γενικώς με την αύξηση του βιοτικού επιπέδου. Στην δεύτερη περίπτωση υποστηρίζεται ότι ένα άτομο είναι φτωχό εάν δεν μπορεί να συμμετάσχει στις δραστηριότητες που επιδίδεται το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού (αυτό είναι γνωστό ως η φτώχεια με βάση τα πρότυπα συμμετοχής). Έτσι, ένα άτομο χωρίς πρόσβαση στην τηλεόραση είναι πολιτιστικά στερημένο, και, τουλάχιστον στις πλουσιότερες χώρες, ένα παιδί είναι στερημένο αν δεν έχει πρόσβαση σε έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή. Μια σχετική γραμμή φτώχειας πρέπει να περιλαμβάνει αυτά τα αντικείμενα.

Ένα διαφορετικό επιχείρημα για τις πραγματικές αυξήσεις στην γραμμή της φτώχειας είναι ότι, όταν το εισόδημα αυξάνεται, μειώνεται η ζήτηση για κατώτερα αγαθά, τα

οποία έχουν την τάση να εξαφανίζονται από την αγορά. «Το παράδοξο της ευμάρειας είναι ότι στην πραγματικότητα δημιουργεί, ως υπό-προϊόν, μια νέα φτώχεια... Περισσότεροι άνθρωποι έχουν αυτοκίνητα, επομένως τα λεωφορεία μεταφέρουν λιγότερους επιβάτες με ακριβότερο εισιτήριο, και οι υπηρεσίες περικόπτονται... Όσο περισσότερα είναι τα άτομα που διαθέτουν κεντρική θέρμανση, τόσο πιο δύσκολο και ακριβό γίνεται για τους υπόλοιπους να αγοράσουν κάρβουνο, καθώς ο αριθμός των εμπόρων κάρβουνου μειώνεται» (*Sunday Times*, 19 Σεπτεμβρίου 1982). Σε αυτές τις περιπτώσεις είναι απαραίτητο να αυξηθεί η γραμμή της φτώχειας έτσι ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να αγοράσουν το επόμενο φθηνότερο υποκατάστατο.

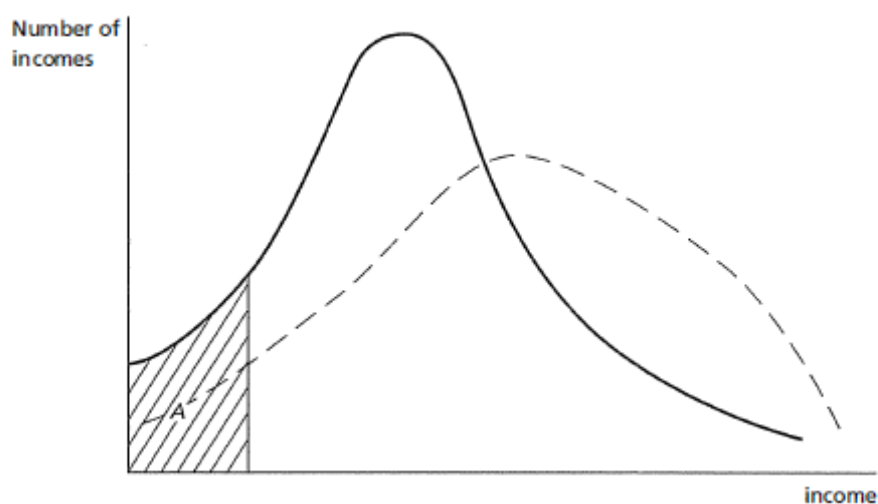
Κοινωνικός αποκλεισμός. Η πολιτική στην Ευρώπη εστιάζει ολοένα και περισσότερο σε μια ευρύτερη έννοια της αποστέρησης - τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ο όρος χρησιμοποιείται λιγότερο στις ΗΠΑ, όπου οι σχολιαστές μιλούν συνήθως για «περιθωριοποίηση» και «underclass». Αν η φτώχεια είναι δύσκολο να οριστεί, είναι ακόμα πιο δύσκολο να οριστεί ο κοινωνικός αποκλεισμός (Burchardt et al. 2002α). Η έκφραση χρησιμοποιήθηκε στη Γαλλία τη δεκαετία του 1970 για να αναφερθεί σε άτομα που δεν προστατεύονταν από το δίκτυ ασφαλείας της κοινωνικής ασφάλισης. Σήμερα ο όρος αυτός χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο για να περιγράψει τις πολλαπλές πηγές της αποστέρησης, και συμπεριλαμβάνει την εισοδηματική φτώχεια καθώς και παράγοντες όπως προβλήματα υγείας, χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και την κοινωνική απομόνωση και δυσαρέσκεια. Η προσέγγιση αυτή οδηγεί αναπόφευκτα σε πολυδιάστατα μέτρα της αποστέρησης, όπως αναφέρουν και οι Burchardt et al (2002b).³

Το συμπέρασμα είναι ότι δεν υπάρχει κάποιος αδιαμφισβήτητος ορισμός της εισοδηματικής φτώχειας, πόσο δε μάλλον του κοινωνικού αποκλεισμού, ένα θέμα στο οποίο θα επιστρέψουμε στην Ενότητα 5.

2.2 Φτώχεια και ανισότητα

³ Ένα μέτρο της εισοδηματικής φτώχειας, παρά τις ατέλειές του, επιτρέπει τη σύγκριση με βάση ένα μοναδικό νούμερο. Αν η αποστέρηση είναι πολυδιάστατη, αυτό γίνεται πιο δύσκολο (α) επειδή είναι δύσκολο να ποσοτικοποιήσουμε κάθε στοιχείο της αποστέρησης και (β) επειδή, ακόμη και όταν αυτό είναι εφικτό, ένας πλήθος χαρακτηριστικών μπορεί να περιοριστεί σε ένα μοναδικό νούμερο μόνο αν χρησιμοποιηθεί ένα αντίστοιχο πλήθος σταθμίσεων για τα διάφορα χαρακτηριστικά. Οι σταθμίσεις αυτές εισάγουν αναπόφευκτα αξιολογικές κρίσεις στο εγχείρημα. Για μια πληρέστερη ανάλυση των πολυδιάστατων προσεγγίσεων της ανισότητας, βλέπε Barr (1999), και Sen (1999).

Η απόλυτη φτώχεια και η ανισότητα είναι διαφορετικές έννοιες που δεν πρέπει να συγχέονται. Η απόλυτη φτώχεια αναφέρεται σε ένα επίπεδο διαβίωσης χαμηλότερο από κάποιο σημείο αναφοράς. Η διανομή εισοδήματος που απεικονίζει η συνεχής γραμμή του Σχήματος 6.2 παρουσιάζει έναν σημαντικό αριθμό φτωχών ατόμων (δηλ. την περιοχή A), έναν μεγάλο αριθμό μεσαίων εισοδημάτων και ελάχιστα υψηλά εισοδήματα. Η ανισότητα δεν ασχολείται μόνο με το απόλυτο επίπεδο διαβίωσης του φτωχού, αλλά με τις διαφορές μεταξύ των διαφόρων εισοδηματικών ομάδων. Η διανομή που απεικονίζει η διακεκομμένη γραμμή δείχνει περισσότερη ανισότητα (αλλά λιγότερη απόλυτη φτώχεια) από τη μη-διακεκομμένη γραμμή. Διάφορα μέτρα αυτής της διασποράς εξετάζονται στην Ενότητα 4.

Σχήμα 6.2 Φτώχεια και ανισότητα

Η διαφορά μεταξύ φτώχειας και ανισότητας απεικονίζεται πληρέστερα στο Πίνακα 6.1, ο οποίος παρουσιάζει σε δύο κοινωνίες το μέσο εισόδημα των φτωχών (των δύο τρίτων του πληθυσμού με το χαμηλότερο εισόδημα), των πλούσιων (το ένα τρίτο του πληθυσμού με το υψηλότερο εισόδημα) και το μέσο εισόδημα των πλούσιων και των φτωχών μαζί. Στην κοινωνία 1 οι φτωχοί έχουν μέσο εισόδημα 6.000 λίρες, το οποίο αντιστοιχεί στο ένα τρίτο του μέσου εισοδήματος των πλούσιων που είναι 18.000 λίρες. Στην κοινωνία 2, (η οποία είναι πανομοιότυπη σε όλα εκτός από το εισόδημα) το μέσο εισόδημα των φτωχών είναι 9.000 λίρες και αντιστοιχεί στο ένα τέταρτο του μέσου εισοδήματος των πλούσιων που είναι 36.000 λίρες. Στην κοινωνία 2 οι φτωχοί

έχουν υψηλότερο βιοτικό επίπεδο από ό,τι στην κοινωνία 1 (δηλ. υπάρχει λιγότερη απόλυτη φτώχεια) αλλά απέχουν περισσότερο από το μέσο εισόδημα και το επίπεδο διαβίωσης των πλουσίων (δηλ. υπάρχει περισσότερη ανισότητα).

Είναι χρήσιμο να αναρωτηθούμε σε αυτό το σημείο ποια κοινωνία θα επέλεγε ο φτωχός. Ας υποθέσουμε ότι ένα αντιπροσωπευτικό φτωχό άτομο έχει την συνάρτηση χρησιμότητας που παρουσιάζεται από την εξίσωση (6.12). Αν η χρησιμότητα του φτωχού ατόμου εξαρτάται από το ίδιο του το εισόδημα, τότε η ορθολογική επιλογή του είναι η κοινωνία 2. Αντίθετα, αν η χρησιμότητά του αυξάνεται με το ίδιο του το εισόδημα αλλά μειώνεται καθώς αυξάνεται το εισόδημα του αντιπροσωπευτικού πλούσιου ατόμου, και αυτή η εξωτερικότητα είναι αρκετά ισχυρή, τότε θα είναι ορθολογικό για ένα φτωχό άτομο να επιλέξει την κοινωνία 1, στην οποία η διαφορά μεταξύ πλούσιων και φτωχών είναι μικρότερη.

Πίνακας 6.1 Φτώχεια και ανισότητα σε δύο διαφορετικές κοινωνίες

<u>Μέσο εισόδημα</u>	<u>Κοινωνία 1</u>	<u>Κοινωνία 2</u>
Μέσο εισόδημα φτωχών (2/3 του πληθυσμού)	6.000 λίρες (1/3 του εισοδήματος πλουσίων)	9.000 λίρες (1/4 του εισοδήματος πλουσίων)
Μέσο εισόδημα πλουσίων (1/3 του πληθυσμού)	18.000 λίρες	36.000 λίρες
Μέσο εισόδημα πλούσιων και φτωχών μαζί	10.000 λίρες	18.000 λίρες

Η διάκριση αυτή μεταξύ φτώχειας και ανισότητας είναι σημαντική επειδή μπορεί να μην είναι δυνατόν να μειωθούν και τα δύο. Ένα επιχείρημα από την πλευρά της προσφοράς είναι ότι η φτώχεια μπορεί να ανακουφιστεί με την μείωση της φορολογίας των πλούσιων, και κατά συνέπεια με την ενθάρρυνση της οικονομικής μεγέθυνσης και κάνοντας εφικτή την περεταίρω αναδιανομή από τους πλούσιους στους φτωχούς (δηλ. η μείωση των υψηλών φορολογικών συντελεστών θα μπορούσε να μετατρέψει την κοινωνία 1 στην κοινωνία 2). Η σημασία αυτού του επιχειρήματος (του οποίου η ισχύς αποτελεί ένα εμπειρικό ερώτημα) είναι η άμεση παραδοχή ότι ο πραγματικός εχθρός είναι η απόλυτη φτώχεια και όχι η ανισότητα. Κατά συνέπεια, ο σχεδιασμός της πολιτικής ασχολείται με την ανακούφιση της φτώχειας, αλλά όχι με την μείωση της ανισότητας.

Εναλλακτικά, η πολιτική που στοχεύει στην «απομύζηση των πλουσίων» υποθέτει εμμέσως ότι η ανισότητα είναι μάλλον ο βασικός εχθρός και όχι η φτώχεια. Αν, όμως, το επιχείρημα της προηγούμενης παραγράφου ισχύει, τότε οποιαδήποτε πολιτική κατά της ανισότητας θα μπορούσε να επιδεινώσει την απόλυτη φτώχεια μέσω των επιπτώσεων που θα έχει η υψηλότερη φορολογία στην μείωση της οικονομικής μεγέθυνσης και κατά συνέπεια του μεγέθους της φορολογικής βάσης (δηλ. η επίθεση κατά της ανισότητας θα μπορούσε να μετατρέψει την κοινωνία 2 στην κοινωνία 1). Το συμπέρασμα ως προς την πολιτική δεν είναι ότι οι επιθέσεις κατά της ανισότητας θα αυξήσουν την απόλυτη φτώχεια, αλλά ότι θα μπορούσαν να την αυξήσουν. Είναι απαραίτητο, επομένως, να αποσαφηνίσουμε τις σχετικές σταθμίσεις που δίνονται στους διάφορους στόχους της ανακούφισης της φτώχειας και της μείωσης της ανισότητας.

2.3 Μέτρηση της φτώχειας

Πόση φτώχεια; Εφόσον δεν είναι δυνατόν να ορίσουμε την φτώχεια ακόμη και για ένα μόνο άτομο, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι δεν υπάρχουν ξεκάθαρες απαντήσεις σχετικά με την έκταση της φτώχειας γενικότερα. Οι δείκτες μέτρησης της συνολικής φτώχειας μετρούν τρεις διαστάσεις του προβλήματος: *πόσοι άνθρωποι είναι φτωχοί* (το μέτρο της καταμέτρησης), *πόσο χαμηλότερα πέφτουν κάτω από την γραμμή της φτώχειας* (το μέτρο του χάσματος της φτώχειας) και *για πόσο καιρό* είναι φτωχοί - δηλαδή, η φτώχεια είναι μία προσωρινή κατάσταση ή μόνιμη;

Η καταμέτρηση της φτώχειας. Με δεδομένη μια γραμμή φτώχειας X λιρών την εβδομάδα, πόσοι άνθρωποι είναι φτωχοί; Ακόμη και αυτό το άμεσο ερώτημα δεν έχει μια απλή απάντηση. Η μέτρηση του αριθμού των ατόμων που λαμβάνουν κοινωνική αρωγή υποεκτιμά το πραγματικό μέγεθος, εφόσον δεν λαμβάνουν επίδομα όλα τα άτομα που το δικαιούνται.⁴ Έτσι, ο αριθμός των φτωχών ατόμων στο Ην. Βασίλειο είναι μεγαλύτερος από αυτό των ατόμων που λαμβάνουν κοινωνική αρωγή, αλλά χωρίς επιπλέον πληροφορίες δεν μπορούμε να γνωρίζουμε πόσο μεγαλύτερος είναι. Ως αποτέλεσμα, οι εκτιμήσεις πρέπει να βασιστούν σε δεδομένα από δειγματοληπτικές έρευνες.

⁴ Το θέμα των λεγόμενων ποσοστών αποδοχής αναλύεται στο Κεφάλαιο 10, Ενότητα 3.

Ακόμη όμως και αν μπορούσαμε υπολογίσουμε το ακριβές νούμερο, η καταμέτρηση των φτωχών έχει σημαντικά μειονεκτήματα. Δεν μας δείχνει πόσο χαμηλότερα πέφτουν οι άνθρωποι κάτω από το όριο της φτώχειας, και έτσι μας προσφέρει μια μερική μόνο εικόνα. Ακόμη χειρότερο είναι ότι μια μεταβίβαση 100 λιρών από κάποιον που βρίσκεται αρκετά κάτω από τη γραμμή της φτώχειας σε κάποιον που απέχει μόνο κατά 50 λίρες, μειώνει τη φτώχεια όπως αυτή υπολογίζεται με την καταμέτρηση των φτωχών.

Το *χάσμα της φτώχειας* επιχειρεί να επανορθώσει αυτές τις αναποτελεσματικότητες. Εξετάζει την συνολική απόκλιση από την γραμμή φτώχειας, διαιρούμενη με (α) την γραμμή της φτώχειας ή (β) το συνολικό εισόδημα. Ο δείκτης (α) μας προσφέρει ένα μέτρο για το μέσο βάθος της φτώχειας, και ο (β) για το σχετικό κόστος της ανακούφισής της. Και οι δύο προσεγγίσεις έχουν υποστεί σημαντική κριτική (βλέπε Atkinson 1996) σε μεγάλο βαθμό επειδή μια μεταβίβαση από ένα φτωχό σε ένα ακόμη φτωχότερο άτομο δεν αυξάνει τη υπολογιζόμενη φτώχεια.

Η διάρκεια της φτώχειας. Αν οι περισσότεροι άνθρωποι πέφτουν στην φτώχεια για μικρό χρονικό διάστημα, το πρόβλημα είναι μικρότερο από όταν η φτώχεια είναι μακροχρόνια. Οι τρέχουσες συνθήκες των νοικοκυριών, όμως, δεν μας πληροφορούν για τις μακροχρόνιες προοπτικές. Μια στατική ανάλυση (δηλ. μια απεικόνιση μιας συγκεκριμένης στιγμής) δεν μας δίνει πληροφορίες για τα (συνήθως πολύ διαφορετικά) χαρακτηριστικά των μόνιμα φτωχών και των προσωρινά φτωχών, και, συνεπώς, δεν προσφέρει καμία καθοδήγηση στο σχεδιασμό (συνήθως πολύ διαφορετικών) μέτρων πολιτικής. Σήμερα υπάρχει μια ολοένα διευρυνόμενη βιβλιογραφία (βλέπε Βιβλιογραφία) για την δυναμική του εισοδήματος, η οποία επιχειρεί να αποσυνδέσει την μόνιμη από την προσωρινή φτώχεια.

Εμπειρικές αποδείξεις. Το γεγονός ότι ένα οριστικό μέτρο της φτώχειας δεν είναι εφικτό δεν σημαίνει ότι η εμπειρική εργασία δεν είναι χρήσιμη. Απλά σημαίνει ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

Μελέτες ανά χώρα. Μετά το 1980, ο αριθμός των φτωχών αυξήθηκε σημαντικά στο Ην. Βασίλειο. Με βάση μια γραμμή φτώχειας της του 50% του μέσου εισοδήματος, η φτώχεια αυξήθηκε από 4,4 εκατ. άτομα το 1979 σε 10,4 εκατ. δέκα χρόνια αργότερα, όπου στο δεύτερο νούμερο περιλαμβάνεται το 19% του πληθυσμού και το 22% των παιδιών (Atkinson 1995α: 292). Ο Hills (μαζί με την Gardiner (1997: 37)) διαπιστώνει ότι το φτωχότερο δεκατημόριο του πληθυσμού δεν έχασε μόνο σε

σχετικούς όρους αλλά και σε απόλυτους όρους. Ένα μεγάλο μέρος της φτώχειας αυτής είναι μόνιμη. Κατά τα είκοσι χρόνια που μεσολάβησαν από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, αυξήθηκε ο αριθμός των οικογενειών με παιδιά που βρίσκονται στο 20% του πληθυσμού με τα χαμηλότερα εισοδήματα (Evans 1998). Το 1997, η βρετανική κυβέρνηση καθιέρωσε επίσημα μέτρα κατά της φτώχειας, με στόχο την εξάλειψη της παιδικής φτώχειας μέσα σε διάστημα είκοσι ετών (βλέπε Βιβλιογραφία). Οι Piachaud και Sutherland (2002, βλέπε επίσης Sutherland and Piachaud 2001) διαπίστωσαν ότι τα ποσοστά της φτώχειας μειώθηκαν ελαφρώς μεταξύ 1997 και 2001, με την προοπτική περαιτέρω μείωσης, ενώ η μεγαλύτερη αναλογική μείωση αφορούσε την παιδική φτώχεια.

Η φτώχεια αυξήθηκε, όμως, και στις ΗΠΑ. Τα γεγονότα μιλούν από μόνα τους: μετά το 1973, η μεγέθυνση επιβραδύνθηκε, ενώ η ανισότητα αυξήθηκε. Οι Burtless και Smeeding (2001) συμπεραίνουν ότι το φαινόμενο της φτώχειας είναι υψηλότερο στις ΗΠΑ από ό,τι σε άλλες πλούσιες χώρες για δύο λόγους: τους χαμηλούς μισθούς και τα περιορισμένα χρηματικά επιδόματα. Όπως και στο Ην. Βασίλειο, η φτώχεια μειώθηκε μεταξύ των ηλικιωμένων και αυξήθηκε στα παιδιά (βλέπε Πρόσθετη Βιβλιογραφία). Και στις δύο χώρες, η φτώχεια αυξήθηκε εν μέρει λόγω της αντίδρασης της κυβέρνησης στις οικονομικές και δημογραφικές πιέσεις (βλέπε Κεφάλαιο 1, Ενότητα 3.1). Θα επιστρέψουμε σε αυτό το θέμα στο Κεφάλαιο 10, Ενότητα 3.5.

Οι συγκριτικές μελέτες αντιμετωπίζουν δύο είδη προβλημάτων: για τις μελέτες της απόλυτης φτώχειας, τα εισοδήματα στις διάφορες χώρες πρέπει να μεταφραστούν σε ένα κοινό νόμισμα (βλέπε ΟΟΣΑ 2000), και για όλες τις συγκρίσεις της φτώχειας, είτε απόλυτης είτε σχετικής, πρέπει να υπάρχουν δεδομένα που να είναι επαρκή σε ζητήματα λεπτομέρειας και ποιότητας. Το δεύτερο πρόβλημα έχει αντιμετωπιστεί σε μεγάλο βαθμό από την διαθεσιμότητα των μικροδεδομένων (δηλ. δεδομένων για άτομα), μεταξύ άλλων από την Μελέτη Εισοδήματος του Λουξεμβούργου (Luxembourg Income Study ή LIS), η οποία καλύπτει εικοσιπέντε χώρες (βλέπε Luxembourg Income Study 2000) και από το Ευρωπαϊκό Πάνελ Νοικοκυριών (European Community Household Panel ή ECHP). Τα μικροδεδομένα έχουν το πλεονέκτημα ότι είναι συγκρίσιμα και ότι είναι πλήρη: είναι δυνατόν να γίνει επιλογή των δημογραφικών μονάδων που αναφέρεται το εισόδημα, των ορισμών του εισοδήματος και των κλιμάκων ισοδυναμίας, γεγονός που διευκολύνει την συστηματική σύγκριση. Επίσης, τα στοιχεία περιλαμβάνουν το εισόδημα από όλες τις

πηγές, συμπεριλαμβανομένων των ιδιωτικών συντάξεων και των αποταμιεύσεων. Το μειονέκτημα είναι ότι τα στοιχεία αυτά διατίθενται μόνο με μια χρονική υστέρηση.

Οι Burtless και Smeeding (2001: πίνακας 1) διαπίστωσαν ότι στα μέσα της δεκαετίας του 1990, η απόλυτη φτώχεια, με βάση την καταμέτρησή της στις πλουσιότερες χώρες, ήταν χαμηλότερη στις Σκανδιναβικές χώρες και ακολουθούνται από τις ηπειρωτικές χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Η απόλυτη φτώχεια είναι υψηλότερη στην Αυστραλία, και είναι επίσης υψηλή στις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο. Όπως θα δούμε παρακάτω, το πρότυπο της ανισότητας είναι αρκετά όμοιο. Τα αποτελέσματα αυτά συμφωνούν σε γενικές γραμμές με τις διαπιστώσεις των Dennis και Guio (2003) σχετικά με την φτώχεια στην ΕΕ.

3. Ανισότητα 1: Άτομα και οικογένειες

Η ενότητα αυτή εξετάζει την ισότητα (όπως και με τη φτώχεια, δεν είναι δυνατός κάποιος πλήρως ικανοποιητικός ορισμός), και έπειτα στρέφεται στην εξέταση της ανισότητας μεταξύ των ατόμων (Ενότητα 3.2) και των οικογενειών (Ενότητα 3.3).

3.1 Ορισμός της ισότητας και της ανισότητας

Διαφορετικοί ορισμοί της ισότητας. Το πρώτο ερώτημα είναι: ισότητα ως προς τι; Ουσιαστικά, η απάντηση είναι απλή - τα άτομα είναι ίσα αν έχουν το ίδιο πλήρες εισόδημα. Αλλά το πλήρες εισόδημα δεν μπορεί να μετρηθεί, επομένως τα πράγματα στην πράξη είναι πιο περίπλοκα.

Παρόμοια προβλήματα προκύπτουν όταν προσπαθούμε να ορίσουμε την «ισότητα των ευκαιριών». Το εισόδημα ενός ατόμου εξαρτάται από τρεις παράγοντες: τα *αποθέματά* (*endowment*) του (π.χ. σε ανθρώπινο κεφάλαιο ή κληρονομημένο πλούτο), τις *προτιμήσεις* του όσον αφορά την εργασία και την ανάπαυση, την κατανάλωση και την αποταμίευση, τον κίνδυνο, κλπ., και την *τύχη*, εφόσον τα αποτελέσματα διαθέτουν και ένα στοχαστικό στοιχείο. Συνεπώς, δύο άτομα με ίδιες προτιμήσεις και σύνολα ευκαιριών μπορεί να αντιμετωπίσουν πολύ διαφορετικά αποτελέσματα - «κάποιοι άνθρωποι εργάζονται για μια επιχείρηση που χρεοκοπεί, ενώ κάποιοι άλλοι επενδύουν εγκαίρως στην Rank Xerox» (Atkinson and Stiglitz 1980: 267).

Οι άνθρωποι μπορεί να είναι άνισοι για δύο πολύ διαφορετικούς λόγους. Αν τα εισοδήματα διαφέρουν λόγω διακρίσεων, η «κοινωνία» είναι άδικη, και η κατάλληλη

ανάληψη δράσης μπορεί να περιλαμβάνει την αλλαγή της δομής της κοινωνίας (βλέπε το απόσπασμα του Tawney στην αρχή του κεφαλαίου). Αντίθετα, η ανισότητα μπορεί να προκύψει λόγω τυχαίων διαφορών στην τύχη (δηλ. η «ζωή» μπορεί να είναι άδικη), γεγονός που απεικονίζεται από το στοχαστικό στοιχείο στην εξίσωση (6.18). Η κακή τύχη μπορεί να απαιτεί διορθωτική δράση, αλλά δεν υποδηλώνει ότι η κοινωνία είναι άδικη.

Οι τελευταίες λέξεις ανήκουν στον Okun (1975: 76, απόσπασμα από τον Atkinson 1980), ο οποίος συνοψίζει το πρόβλημα με αρκετή ευγλωττία.

Η έννοια της ισότητας των ευκαιριών είναι αρκετά πιο ασαφής από εκείνη της ισότητας του εισοδήματος... έχει τις ρίζες της στην έννοια μιας δίκαιης φυλής όπου οι άνθρωποι είναι όλοι ίσοι στη γραμμή της αφετηρίας. Αλλά... είναι δύσκολο να βρούμε αυτή τη γραμμή αφετηρίας. Οι διαφορές στις φυσικές ικανότητες είναι γενικά αποδεκτές ως σχετικά χαρακτηριστικά που ελέγχονται στη φυλή παρά ως άδικα ελαττώματα και μειονεκτήματα. Στο άλλο άκρο, η επιτυχία εκείνη που εξαρτάται περισσότερο από το ποιον ξέρεις παρά από το τι ξέρεις είναι μια ξεκάθαρη περίπτωση ανισότητας ευκαιριών. Και φαίνεται ιδιαίτερα άδικο όταν το πραγματικό πρόβλημα είναι ποιον ξέρει ο πατέρας σου.

Η κληρονομιά των φυσικών ικανοτήτων βρίσκεται στη μία πλευρά της γραμμής της άνισης ευκαιρίας και τα πλεονεκτήματα της θέσης της οικογένειας βρίσκονται ολοφάνερα στην άλλη πλευρά. Ένα μεγάλο μέρος, όμως, της περιοχής αυτής είναι ακόμη αδιευκρίνιστο.

3.2 Μετρώντας την ανισότητα μεταξύ των ατόμων

Η ανισότητα μεταξύ των ατόμων προσεγγίζεται καλύτερα αν εξετάσουμε τα άτομα A και B, με χρηματικά εισοδήματα 20.000 λιρών και 10.000 λιρών, αντίστοιχα, και αν αναρωτηθούμε γιατί μπορεί να είναι ίσοι. Υπάρχουν τρεις λόγοι για τους οποίους οι διαφορές του χρηματικού εισοδήματος μπορεί να μην αντανακλούν το σύνολο ευκαιριών του ατόμου, και έτσι να μην σχετίζονται με θέματα ισότητας.

Οι διαφορετικές επιλογές μπορούν να προκαλέσουν διαφορές στα χρηματικά εισοδήματα με δύο τρόπους. Τα άτομα A και B μπορεί να έχουν διαφορετικές

προτιμήσεις σχετικά με το χρηματικό εισόδημα. Ας υποθέσουμε ότι στο άτομο Α αρέσει η σαμπάνια και τα ταξίδια στο εξωτερικό, ενώ στο άτομο Β αρέσει να πηγαίνει βόλτα στην εξοχή με το σκύλο του. Ο Α (με προτιμήσεις έντασης χρήματος) μπορεί να επιλέξει να εργάζεται περισσότερες ώρες, ενώ ο Β μπορεί να εργάζεται λιγότερες ώρες (δηλ. να απολαμβάνει περισσότερη ανάπαυση) ή/και να επιλέξει μια εργασία που του δίνει μεγαλύτερη ικανοποίηση (δηλ. με υψηλότερο μη - χρηματικό εισόδημα). Τόσο ο Α όσο και ο Β μεγιστοποιούν την χρησιμότητά τους. Δεν μπορούμε να τους θεωρήσουμε άνισους απλά και μόνο επειδή ο ένας έχει υψηλότερο χρηματικό εισόδημα. Δεύτερον, μπορεί να υπάρχουν *διαφορές στις αποκτημένες δεξιότητες*: ας υποθέσουμε ότι το Α έχει επιλέξει να μην αποκτήσει εισόδημα χωρίς στη ζωή του προκειμένου να αποκτήσει δεξιότητες, ενώ ο Β δεν έκανε την ίδια επιλογή. Το υψηλότερο εισόδημα του Α είναι μια απόδοση της επένδυσης που έκανε σε ανθρώπινο κεφάλαιο. Και πάλι δεν υπάρχει λόγος να υποθέσουμε ότι υπάρχει ανισότητα, με την προϋπόθεση (η οποία είναι κρίσιμη) ότι ο Α και ο Β είχαν την *ίδια ευκαιρία*, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε πληροφορίες, να αποκτήσουν δεξιότητες.

Ηλικία. Ας υποθέσουμε ότι ο Α κερδίζει τα διπλάσια από τον Β επειδή είναι 40 χρονών και διαθέτει καλές δεξιότητες, ενώ ο Β είναι 20 χρονών και είναι μαθητευόμενος. Ας υποθέσουμε, επιπλέον, ότι όταν ο Β είναι 40 χρονών θα κερδίζει όσα και ο Α. Σε αυτή την περίπτωση, η διαφορά στο χρηματικό εισόδημα είναι ένα αποτέλεσμα του κύκλου ζωής, και δεν προκύπτει κάποιο μακροχρόνιο πρόβλημα ανισότητας.⁵

Η χρονική διάσταση. Αν ο Α και ο Β έχουν κυμαινόμενα εισοδήματα, ο Α μπορεί να κερδίζει 20.000 λίρες και ο Β 10.000 λίρες αυτή τη χρονιά, ενώ οι θέσεις τους αντιστρέφονται την επόμενη χρονιά. Αν συνδυάσουμε τα δύο χρόνια, δεν υπάρχει ανισότητα. Γενικότερα, η ανισότητα είναι μεγαλύτερη αν ένα πλούσιο άτομο συστηματικά έχει πλούσιους απογόνους και ένα φτωχό άτομο φτωχούς απογόνους,

⁵ Η ανάγκη του ελέγχου ως προς την ηλικία είναι ιδιαίτερα σημαντική στην ανάλυση της διανομής του πλούτου. Ας εξετάσουμε μια κοινωνία όπου όλοι έχουν ίδιες εισπράξεις, εκ των οποίων το 10% αποταμιεύεται για τη χρηματοδότηση της σύνταξης. Η διανομή του πλούτου που προκύπτει είναι εξαιρετικά άνιση: οι νέοι δεν έχουν καθόλου πλούτο (επειδή δεν έχουν ξεκινήσει ακόμη να αποταμιεύουν), οι άνθρωποι 98 χρονών έχουν ελάχιστο πλούτο (επειδή έχουν δαπανήσει όλες τις αποταμιεύσεις τους) και οι άνθρωποι 64 χρονών έχουν αρκετό πλούτο (επειδή αποταμιεύουν καθ' όλη την εργάσιμη ζωή τους και δεν έχουν αρχίσει ακόμη να ξοδεύουν τις αποταμιεύσεις τους).

ένα θέμα που σχετίζεται άμεσα με την προηγούμενη διάκριση ανάμεσα στην μόνιμη και προσωρινή φτώχεια.

Μπορούμε όμως να θέσουμε αυτό το ερώτημα αντίστροφα. Ας υποθέσουμε ότι ο Α και ο Β έχουν ο καθένας χρηματικό εισόδημα 15.000 λιρών. Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι είναι ίσοι. Μπορεί να αντιμετωπίζουν διαφορετικά επίπεδα τιμών. Ακόμη πιο σημαντικό είναι ότι ο Α μπορεί να έχει μεγαλύτερη οικογένεια από τον Β και έτσι, μπορεί να υποστηριχθεί ότι, έχει ένα χαμηλότερο επίπεδο διαβίωσης. Αυτό θέτει τα ζητήματα σχετικά με τον τρόπο σύγκρισης οικογενειών διαφορετικού μεγέθους.

Το συμπέρασμα είναι ότι το χρηματικό εισόδημα είναι ένας παραπλανητικός δείκτης της ανισότητας. *Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει ανισότητα - απλά ότι το χρηματικό εισόδημα είναι κακός δείκτης για τη μέτρησή της.*

3.3 Μετρώντας την ανισότητα μεταξύ των οικογενειών

Αν δεν είναι δυνατόν να συγκρίνουμε το βιοτικό επίπεδο δύο ατόμων, μπορεί να είναι δυσκολότερο να το κάνουμε με τις οικογένειες που έχουν διαφορετικό μέγεθος. Οι οικογένειες με το ίδιο βιοτικό επίπεδο έχουν «ισοδύναμα» εισοδήματα, εκ των οποίων μπορούν να κατασκευαστούν κλίμακες ισοδυναμίας. Ας υποθέσουμε ότι ένα ζευγάρι με εισόδημα 15.000 λιρών αποκτά ένα παιδί. Ποια αύξηση του χρηματικού εισοδήματος είναι αναγκαία για να διατηρήσουν το ίδιο βιοτικό επίπεδο με πριν; Το θέμα αυτό είναι σημαντικό. Οι Buhmann et al. (1998) διαπιστώνουν ότι οι διαφορετικές κλίμακες ισοδυναμίας έχουν σημαντική επίδραση στην μετρημένη ανισότητα.

Έτσι, αν ένα ζευγάρι έχει ένα παιδί, το κατά κεφαλήν εισόδημα στην οικογένεια μειώνεται, και το ζευγάρι χρειάζεται υψηλότερο χρηματικό εισόδημα για να διατηρήσει το βιοτικό του επίπεδο. Αν δεν υπάρχουν οικονομίες κλίμακας στον σχηματισμό του νοικοκυριού, μια οικογένεια τριών ατόμων θα είναι ισοδύναμη με 3 ενήλικες. Αν υπάρχουν οικονομίες κλίμακας (π.χ. η θέρμανση ενός σπιτιού με τρία άτομα και όχι δύο δεν κοστίζει περισσότερο) το ισοδύναμο θα είναι π.χ. 2. Σε κάθε περίπτωση, οι μεγαλύτερες οικογένειες απαιτούν υψηλότερο εισόδημα. Το ερώτημα είναι - πόσο υψηλότερο;

Αν ένα άτομο χρειάζεται μια μονάδα εισοδήματος, μια οικογένεια δύο ατόμων θα χρειαστεί (π.χ.) 1,75 μονάδες για να αποκτήσει το ίδιο βιοτικό επίπεδο, και μια οικογένεια τριών ατόμων θα χρειαστεί π.χ. 2,25 μονάδες. Πιο πρόσφατες μελέτες⁶ ενσωματώνουν την κλίμακα ισοδυναμίας σε μία και μοναδική παράμετρο. Η οικονομική ευημερία, ή το «προσαρμοσμένο» εισόδημα, W , συνδέεται με το ακαθάριστο διαθέσιμο οικογενειακό εισόδημα, D , και το μέγεθος της οικογένειας, S , όπου:

$$W = D / S^E. \quad (6.19)$$

Η ελαστικότητα της ισοδυναμίας, E , ποικίλει μεταξύ 0 και 1. Μια μηδενική τιμή υποδηλώνει ότι δεν υπάρχει καμία προσαρμογή στο μέγεθος της οικογένειας (κοντά στο επιχείρημα της χρησιμότητας που αναφέρθηκε παραπάνω), ενώ μια τιμή ίση με την μονάδα υποδηλώνει το κατά κεφαλήν εισόδημα (μια οικογένεια με τρία άτομα θα χρειαστεί το τριπλάσιο εισόδημα για να διατηρήσει το δεδομένο βιοτικό επίπεδο).

4. Ανισότητα 2: Δείκτες μέτρησης της συνολικής ανισότητας

4.1 Η περιγραφική προσέγγιση

Η ενότητα αυτή εξετάζει τη μέτρηση της ανισότητας στην κοινωνία ως σύνολο,⁷ ξεκινώντας με τις απλές απεικονίσεις της διανομής εισοδήματος, και προχωρώντας σε πιο περίπλοκους δείκτες και μια σύντομη επισκόπηση των εμπειρικών μελετών. Στόχος είναι να κατασκευάσει μια αριθμητική απεικόνιση των εισοδηματικών διαφορών εντός ενός δεδομένου πληθυσμού. Ιδανικά θα λαμβάνει τιμές μεταξύ του μηδενός (αν όλοι είχαν το ίδιο εισόδημα) και της μονάδας (αν ένα άτομο είχε όλο το εισόδημα), καθιστώντας εφικτή την απάντηση ερωτήσεων όπως: πόση ανισότητα υπάρχει στο Ην. Βασίλειο σήμερα; Πόση ανισότητα θα υπάρχει σε δέκα χρόνια από τώρα; Είναι μεγαλύτερη από ότι η μέση ανισότητα στην ΕΕ; Οποιοδήποτε τέτοιο μέτρο βασίζεται σε δύο συστατικά.

⁶ Βλέπε Buhmann et al. (1988), Coulter et al. (1992), Atkinson (1995α: κεφ. 2,4), και Atkinson et al. (1995 : κεφ.2). Σχετικά με την προσαρμογή για να συμπεριληφθούν τα επιπλέον κόστη της αναπηρίας, βλέπε Zaidi and Burchardt (2003).

⁷ Βλέπε Cowell (1995: κεφ.1, 2, 2000), ή για μια ευρύτερη ανάλυση, Sen (1992).

- Ποια είναι η μονάδα που ορίζεται ως ίση ή άνιση - για παράδειγμα, το άτομο, η οικογένεια, ή το νοικοκυριό; Εδώ μιλάμε μόνο για «άτομα», λειτουργώντας αφαιρετικά, χωρίς να συζητάμε ζητήματα που αφορούν το μέγεθος και τον ορισμό του νοικοκυριού.
- Η ανισότητα ποιού πράγματος - για παράδειγμα, του εισοδήματος, του πλούτου, της δύναμης; Η βιβλιογραφία εξετάζει γενικώς το εισόδημα, το οποίο συνήθως σημαίνει το χρηματικό εισόδημα.

Ένα μέτρο της ανισότητας συνδυάζει τη γνώση των «εισοδημάτων» των «ατόμων», αν και θα δούμε ότι η χρησιμότητά του περιορίζεται από θεωρητικές δυσκολίες και προβλήματα μέτρησης.

Η κατανομή συχνοτήτων και οι σχετικοί δείκτες. Το πιο απλό σημείο εκκίνησης είναι η *κατανομή συχνοτήτων*, η οποία παρουσιάζει τον αριθμό των ατόμων εισοδήματος σε κάθε επίπεδο εισοδήματος. Μπορεί να εκφραστεί ως μια συνεχής συνάρτηση, όπως στο Σχήμα 6.2, ή ως ένα ιστόγραμμα. Η κατανομή συχνοτήτων έχει το πλεονέκτημα ότι είναι απλή και είναι εύκολο να ερμηνευθεί, ειδικά στα κλιμάκια του μέσου εισοδήματος. Αλλά είναι ασθενής στα άκρα. Το αριστερό άκρο θα πρέπει να περιλαμβάνει τα αρνητικά εισοδήματα (π.χ. επιχειρηματικές απώλειες) και το δεξί άκρο περικλύβεται σημαντικά.

Ένας δραματικός τρόπος έκφρασης της διανομής εισοδήματος είναι η *παρέλαση Pen*,⁸ στην οποία κάθε άτομο παρελαύνει μπροστά από τον θεατή. Η παρέλαση διαρκεί μια ώρα και το ύψος του κάθε ατόμου αντιστοιχεί στο εισόδημα του πριν από τους φόρους (ένα άτομο με μέσο εισόδημα έχει μέσο ύψος). Η απεικόνιση αυτή είναι αρκετά παραστατική, αποκαλύπτει καλά τα άκρα, και μπορούμε να αντιληφθούμε καθαρά τη διανομή και επίσης τη θέση κάθε ατόμου σε αυτή. Ωστόσο, δεν οδηγεί από μόνη της εύκολα σε ποσοτικοποίηση.

Υπάρχουν διάφορα μέτρα της ανισότητας που βασίζονται στην κατανομή συχνοτήτων, εκ των οποίων η ενότητα αυτή εξετάζει μόνο τα πιο σημαντικά. Ένας φυσικός τρόπος για να επιχειρήσουμε να εκφράσουμε την συνολική ανισότητα είναι με ένα δείκτη της διασποράς όπως η *διακύμανση*

⁸ Βλέπε Pen (1971, εκφρ. Στον Atkinson 1980: 47-55), για μια διασκεδαστική και μη - τεχνική περιγραφή της διανομής εισοδήματος.

$$V = 1/n \sum (y_i - \mu)^2, \quad (6.20)$$

όπου y_i είναι το χρηματικό εισόδημα του i ατόμου, το μ είναι το μέσο εισόδημα, και υπάρχουν n μονάδες (άτομα, νοικοκυριά) με εισόδημα. Το πλεονέκτημα της διακύμανση είναι διττό: εξετάζει ολόκληρη τη διανομή και η μετρημένη ανισότητα μειώνεται από κάθε αναδιανομή που φέρνει το εισόδημα ενός ατόμου πιο κοντά στο μέσο. Το βασικό της μειονέκτημα είναι η ευαισθησία που παρουσιάζει στο απόλυτο ύψος του εισοδήματος. Αν όλα τα εισοδήματα διπλασιαστούν (ή εκφραστούν σε δολάρια σε μια συναλλαγματική ισοτιμία 2 δολάρια = 1 λίρα), η ανισότητα δεν μεταβάλλεται αλλά η V τετραπλασιάζεται.

Το πρόβλημα αυτό μπορεί να αποφευχθεί από τον *συντελεστή μεταβλητότητας* που ορίζεται ως

$$C = V^{0.5} / \mu, \quad (6.21)$$

που είναι η διακύμανση ομαλοποιημένη (normalized) ως προς μέσο εισόδημα. Το πλεονέκτημα του C είναι ότι είναι ανεξάρτητο από την κλίμακα. Παρουσιάζει, όμως, μια σειρά από δυσκολίες. Μια σημαντική δυσκολία είναι ότι είναι ουδέτερος ως προς το ύψος του εισοδήματος που πραγματοποιούνται μεταβιβάσεις - δηλαδή, η μεταβίβαση 100 λιρών από ένα άτομο με εισόδημα 1.000 λιρών σε ένα άτομο με εισόδημα 500 λιρών έχει το ίδιο αποτέλεσμα στον C με μια μεταβίβαση 100 λιρών από ένα άτομο με εισόδημα 1 εκατ. λιρών σε ένα άτομο με 999.500 λίρες.

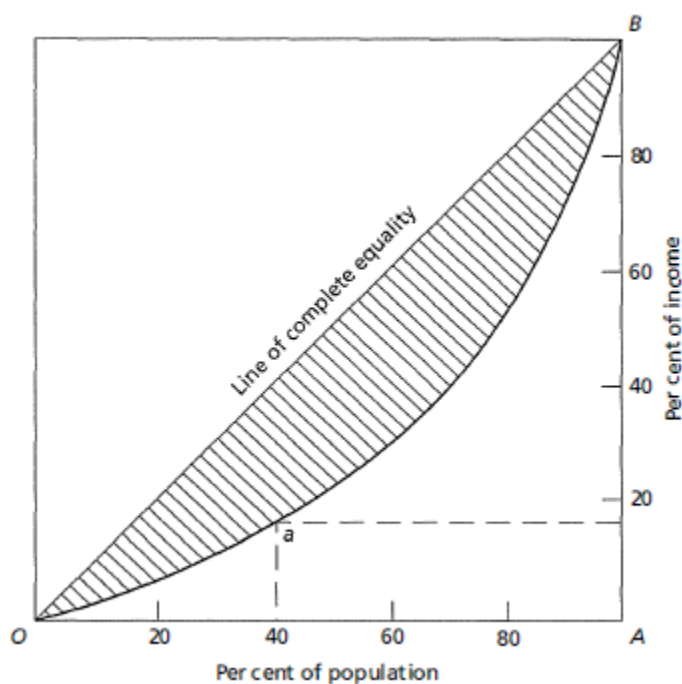
Αν θέλουμε να σταθμίσουμε με μεγαλύτερο βάρος τις μεταβιβάσεις προς τα χαμηλότερα εισοδήματα, ένας τρόπος είναι να κάνουμε κάποια μετατροπή όπως αυτή των λογαρίθμων των εισοδηματικών κλιμακίων. Η *μέση απόκλιση λογαρίθμων του εισοδήματος* έχει επιπλέον το πλεονέκτημα της ανεξαρτησίας κλίμακας.⁹ Για το λόγο αυτό, η μέση απόκλιση λογαρίθμων του εισοδήματος

$$H = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \log \left(\frac{y^i}{\mu} \right)^2 \quad (6.22)$$

⁹ Αν το εισόδημα π.χ. διπλασιαστεί, ταυτό απλά προσθέτει μια σταθερά σε όλους τους λογάριθμους του εισοδήματος, η οποία ακυρώνεται όταν υπολογίζουμε τις αποκλίσεις από το μέσο.

έχει χρησιμοποιηθεί ως δείκτης της ανισότητας. Η Η έχει το πλεονέκτημα ότι δεν επηρεάζεται από την απόλυτη τιμή του εισοδήματος, είναι ευαίσθητη στις μεταβιβάσεις εισοδήματος σε όλα τα εισοδηματικά επίπεδα, αλλά σταθμίζει με μεγαλύτερο βάρος τις μεταβιβάσεις προς χαμηλότερα εισοδήματα. Υπάρχουν επίσης κάποια μειονεκτήματα. Ο δείκτης αυτός (όπως η V και ο C) εξετάζει μόνο διαφορές του εισοδήματος από την μέση τιμή, και τετραγωνίζει αυτές τις διαφορές. Και οι δύο διαδικασίες είναι κατά κάποιο τρόπο αυθαίρετες. Επιπλέον, η Η μπορεί να μην είναι κοίλη σε υψηλότερα επίπεδα εισοδήματος - δηλαδή, η Η μπορεί να αυξηθεί ως αποτέλεσμα ορισμένων μεταβιβάσεων από τους πλούσιους στους φτωχούς.¹⁰

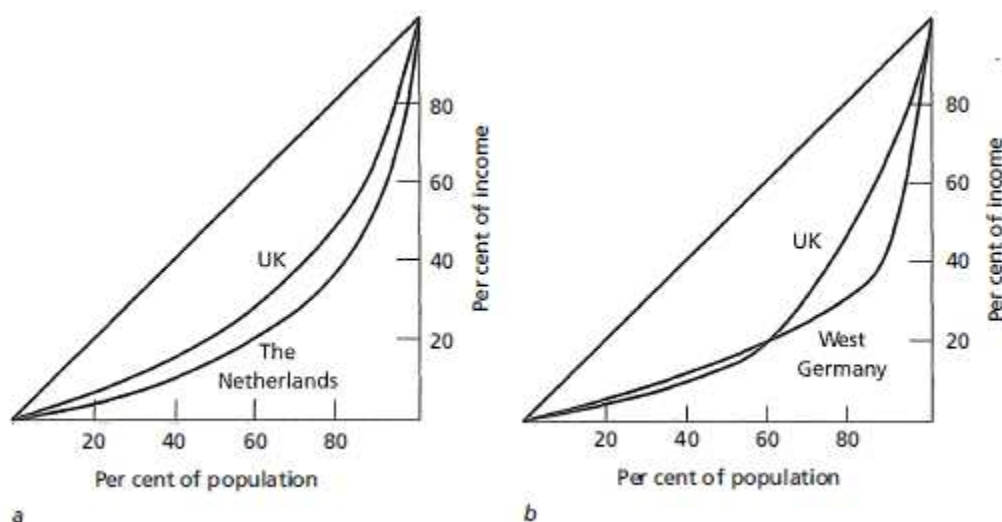
Η καμπύλη Lorenz επινοήθηκε αποκλειστικά για να απεικονίσει την ανισότητα. Παρόλο που η προσέγγιση αυτή είναι παλιά (Lorenz 1905), είναι ένα δυνατό εργαλείο. Στο Σχήμα 6.3, ο οριζόντιος άξονας δείχνει το ποσοστό των ατόμων ή νοικοκυριών, ενώ ο κατακόρυφος άξονας δείχνει το ποσοστό του συνολικού εισοδήματος. Η καμπύλη Lorenz παρουσιάζεται από την ΟαΒ. Κάθε σημείο δείχνει το μερίδιο του συνολικού εισοδήματος που λαμβάνει το χαμηλότερο x τοις εκατό των ατόμων. Έτσι, το σημείο α δείχνει ότι το κατώτερο 40% των ατόμων λαμβάνει 17% του εισοδήματος.

Σχήμα 6.3: Η καμπύλη Lorenz

¹⁰ Η κοίλη μορφή και οι άλλες ιδιότητες των συναρτήσεων κοινωνικής ευημερίας εξετάζονται στην Ενότητα 1.2.

Η καμπύλη Lorenz θα συμπίπτει με τη διαγώνιο OB αν το εισόδημα διανέμεται απόλυτα ίσα (επειδή μόνο τότε το χαμηλότερο 50% των ατόμων θα λαμβάνει το 50% του συνολικού εισοδήματος, κτλ.). Όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός της ανισότητας, τόσο περισσότερο θα απέχει η καμπύλη από τη διαγώνιο. Αν η καμπύλη Lorenz για το Ην. Βασίλειο βρίσκεται εξολοκλήρου στο εσωτερικό της αντίστοιχης καμπύλης για την Ολλανδία (όπως στο παράδειγμα από την ιστορία που παρουσιάζεται στο Σχήμα 6.4α), μπορούμε να πούμε ότι η εισοδηματική ανισότητα είναι χαμηλότερη στο Ην. Βασίλειο. Όταν όμως οι καμπύλες τέμνονται, (όπως στην σύγκριση μεταξύ του Ην. Βασιλείου και της Δυτικής Γερμανίας από την ιστορία που παρουσιάζεται στο Σχήμα 6.4β), προκύπτει μια ασάφεια. Έτσι, οι καμπύλες Lorenz προσφέρουν μία μερική μόνο ιεράρχηση των αποτελεσμάτων.

Σχήμα 6.4 Οι καμπύλες Lorenz για το Ην. Βασίλειο, την Ολλανδία και τη Δυτική Γερμανία, 1962 - 1964

Ο συντελεστής Gini (Gini 1921) βασίζεται στην καμπύλη Lorenz. Διαγραμματικά είναι ο λόγος της σκιασμένης περιοχής στο Σχήμα 6.3 προς το τρίγωνο OAB. Αν τα εισοδήματα διανέμονται απολύτως ίσα, ο λόγος θα είναι μηδέν. Αν ένα άτομο κατέχει όλο το εισόδημα, θα είναι η μονάδα. Τυπικά, ο συντελεστής Gini ορίζεται ως το μισό του αριθμητικού μέσου των απόλυτων διαφορών μεταξύ όλων των ζευγών εισοδήματος, ενώ το άθροισμα ομαλοποιείται ως προς το μέσο εισόδημα:

$$G = \frac{1}{2n^2 \mu} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |y^i - y^j| \quad (6.23)$$

Ο συντελεστής Gini έχει διάφορα πλεονεκτήματα. Είναι ανεξάρτητος από το απόλυτο ύψος του εισοδήματος, αποφεύγει τον αυθαίρετο τετραγωνισμό των V, C και H, και δεν συγκρίνει κάθε εισόδημα με το μέσο αλλά με κάθε ένα από τα υπόλοιπα εισοδήματα, όπως αποσαφηνίζεται στην εξίσωση (6.23). Τα μειονεκτήματά του είναι δύο. Δίνει ασαφή αποτελέσματα όταν τέμνονται οι καμπύλες Lorenz. Το δεύτερο μειονέκτημα είναι πιο ανεπαίσθητο. Σε αυτό θα επιστρέψουμε αργότερα.

Γενική κριτική των περιγραφικών δεικτών. Για να θέσουμε ένα πλαίσιο για την περαιτέρω ανάλυση, θα ήταν χρήσιμο να παραθέσουμε εδώ τέσσερις κριτικές, οι οποίες ισχύουν για όλους του περιγραφικούς δείκτες.¹¹

1. Δεν διαθέτουν γενικό χαρακτήρα. Τα V, C, και H ενσωματώνουν όλα την αυθαίρετη διαδικασία του τετραγωνισμού των διαφορών από τη μέση τιμή.
2. Όλα οι δείκτες ενσωματώνουν μια *σαφή* και *αυθαίρετη* συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας με ενσωματωμένες σταθμίσεις της ευημερίας. Με τα V και C μια δεδομένη μεταβίβαση από ένα σχετικά υψηλότερο προς ένα σχετικά χαμηλότερο εισόδημα έχει το ίδιο αποτέλεσμα. Η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας που ενσωματώνουν αξιολογεί με τον ίδιο τρόπο όλες τις μειώσεις της ανισότητας, ακόμη και αν η αναδιανομή γίνεται από έναν εκατομμυριούχο προς έναν ημι-εκατομμυριούχο. Για την H, η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας που ενσωματώνει εμπεριέχει σταθμίσεις που εκπορεύονται από την λογαριθμική συνάρτηση, οι οποίες και πάλι ενδέχεται να μην είναι οι σταθμίσεις που θα επέλεγε ένα άτομο. Η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας που απορρέει από τον συντελεστή Gini εμπεριέχει σταθμίσεις που βασίζονται στην σειρά κατάταξης.
3. Οι περιγραφικοί δείκτες προσφέρουν μια μερική μόνο ιεράρχηση των αποτελεσμάτων. Αυτό είναι προφανές στις τεμνόμενες καμπύλες Lorenz και, κατά

¹¹ Για μια οξεία κριτική όλων σχεδόν των δεικτών, βλέπε Wiles (1974: σ.7-12). Ο Wiles υποστηρίζει ότι η καλύτερη στατιστική είναι ο λόγος του μέσου εισοδήματος ενός ατόμου που βρίσκεται στο ανώτερο 5% των εισοδημάτων προς τον αντίστοιχο μέσο εισόδημα για το χαμηλότερο 5%. Όπως παρουσιάζεται στην Ενότητα 4.3, οι Gottschalk and Smeeding (2000) χρησιμοποιούν αυτή την προσέγγιση για να μετρήσουν την «κοινωνική απόσταση».

συνέπεια, στον συντελεστή Gini. Το ίδιο πρόβλημα εμφανίζεται και με τους άλλους δείκτες.

4. Εκτός από αυτά τα εννοιολογικά προβλήματα, όλα τα προβλήματα μέτρησης που εξετάστηκαν προηγουμένως στο πλαίσιο της φτώχειας ισχύουν εξίσου για τους δείκτες της ανισότητας.

4.2 Δείκτες ανισότητας που βασίζονται σε μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας

Μια άλλη κατηγορία δεικτών ανισότητας έχει ως αφετηρία μία συγκεκριμένη συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας. Η ενότητα αυτή εξετάζει ένα σημαντικό θεώρημα του Atkinson, την επίδρασή του, και το δείκτη ανισότητας του Atkinson.¹²

Το θεώρημα Atkinson σχετικά με την ιεράρχηση με βάση τις καμπύλες Lorenz είναι αξιοθαύμαστο για την γενίκευσή του. Ας υποθέσουμε:

1. Οι χώρες A και ο B έχουν κατανομές εισοδήματος που δίνονται από $(y^{1A}, y^{2A}, \dots, y^{nA})$ και $(y^{1B}, y^{2B}, \dots, y^{nB})$, αντίστοιχα.
2. Το συνολικό εισόδημα είναι το ίδιο στις χώρες A και B.
3. Η W είναι μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας που είναι μη-φθίνουσα, συμμετρική, προσθετική και κοίλη (βλέπε Ενότητα 1.2).

Τότε: η καμπύλη Lorenz για την B χώρα βρίσκεται ολόκληρη μέσα στην καμπύλη Lorenz για την χώρα A αν και μόνο αν $W_B > W_A$ για κάθε συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας με τις τέσσερις ιδιότητες που αριθμούνται στην παραδοχή 3.

Για να αναπτύξουμε το θεώρημα:

1. Αν η καμπύλη Lorenz για την χώρα B βρίσκεται ολόκληρη μέσα στην A, τότε: (α) η ευημερία στην B είναι υψηλότερη από εκείνη στην A και, μπορούμε να το πούμε αυτό χωρίς να γνωρίζουμε ποια θα είναι η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας (β) η

¹² Βλέπε Cowell (1995: κεφ.3), ο οποίος αναλύει και άλλες προσεγγίσεις, του Dalton (1920) και του Theil (1967). Για μια απλή εισαγωγή, βλέπε Atkinson (1983: 54-9). Βλέπε επίσης Πρόσθετη Βιβλιογραφία.

κατανομή εισοδήματος είναι αναμφίβολα πιο ίση στην κατάσταση B, (γ) ο συντελεστής Gini συγκρίνει με σαφήνεια τις κατανομές και (δ) όλοι οι συμβατικοί δείκτες (π.χ. V, C, και H) δείχνουν ότι η ανισότητα είναι χαμηλότερη στην κατάσταση B.

2. Αντίστροφα, αν η κοινωνική ευημερία είναι υψηλότερη στην κατάσταση B, τότε γνωρίζουμε ότι η καμπύλη Lorenz B πρέπει να βρίσκεται αυστηρά μέσα στην καμπύλη Lorenz A.

3. Συνεπώς, αν οι καμπύλες Lorenz τέμνονται: (α) δεν μπορούμε να πούμε αν η ανισότητα είναι μεγαλύτερη στην κατάσταση A ή B, (β) ο συντελεστής Gini μας προσφέρει μια όχι ξεκάθαρη σύγκριση, και (γ) τα διαφορετικά μέτρα ανισότητας μας δίνουν διαφορετικά αποτελέσματα.

Τα συμπεράσματα αυτά συνδέουν την (περιγραφική) καμπύλη Lorenz με τον άμεσα αξιολογικό κόσμο της συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας. Το αποτέλεσμα, όμως, εξακολουθεί να μην είναι επαρκές, επειδή δεν είναι όλες οι καμπύλες Lorenz μη τεμνόμενες, και επειδή εξακολουθούμε να χρειαζόμαστε ένα *αριθμητικό* δείκτη της ανισότητας. Ο Atkinson (1970) προσέγγισε το θέμα εξετάζοντας τις καμπύλες Lorenz στο Σχήμα 6.4. Το θεώρημα μας δίνει τη δυνατότητα να πούμε με σαφήνεια ότι η κατανομή του εισοδήματος ήταν λιγότερο άνιση στο Ην. Βασίλειο απ' ό,τι στην Ολλανδία. Το Σχήμα 6.4β δείχνει ότι το μερίδιο των χαμηλότερων εισοδημάτων ήταν υψηλότερο στη Δ. Γερμανία από ό,τι στο Ην. Βασίλειο, αλλά σε υψηλότερα εισοδήματα υπήρχε λιγότερη ανισότητα στο Ην. Βασίλειο. Κατόπιν ελέγχου, η περιοχή ανάμεσα στην καμπύλη Lorenz και στην διαγώνιο ήταν μεγαλύτερη για τη Δ. Γερμανία από ό,τι για το Ην. Βασίλειο, επομένως ο συντελεστής Gini δείχνει ότι το Ην. Βασίλειο ήταν *λιγότερο* άνισο από τη Δ. Γερμανία. Ένας δείκτης, όμως, που θα στάθμιζε με υψηλότερα βάρη τα χαμηλότερα εισοδήματα θα έδειχνε ότι το Ην. Βασίλειο είναι *περισσότερο* άνισο.

Ο Atkinson καταλήγει σε δύο σημαντικά συμπεράσματα.

1. Όταν οι καμπύλες Lorenz τέμνονται, είναι απαραίτητο να συγκρίνουμε μια εισοδηματική ομάδα με μία άλλη. Έτσι, ο βαθμός ανισότητας δεν μπορεί εν γένει να συγκριθεί χωρίς την εισαγωγή αξιολογικών κρίσεων σχετικά με τη κατανομή με τη μορφή των σταθμίσεων της ευημερίας για διαφορετικά εισοδηματικά επίπεδα. Αυτό πρέπει να γίνει *ρητά* μέσω μιας συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας, σε αντίθεση με τα

περιγραφικά μέτρα, τα οποία ενσωματώνουν όλα έμμεσα αλλά όχι διατυπωμένα σταθμίσεις.

2. Μόνο όταν οι καμπύλες Lorenz δεν τέμνονται είναι δυνατόν (με βάση την υπόθεση 3 του θεωρήματος) να αποφύγουμε την αναγκαιότητα των συγκεκριμένων σταθμίσεων της ευημερίας. Σε αυτή την περίπτωση, όλα τα περιγραφικά μέτρα συμφωνούν.

Ο δείκτης ανισότητας του Atkinson λαμβάνει υπόψη άμεσα τις αξιολογικές κρίσεις για την ευημερία ατόμων που βρίσκονται σε διαφορετικά σημεία στην κατανομή εισοδήματος. Βασίζεται σε μια συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας με τις πέντε ιδιότητες που εξετάστηκαν στην Ενότητα 1.2 - δηλαδή, μη φθίνουσα, συμμετρική, προσθετική, κοίλη, και με συνεχή σχετική αποστροφή της ανισότητας, ϵ , όπως στην εξίσωση (6.10). Η δείκτης ϵ αποτελεί μια ρητή αντιπροσώπευση των αξιολογικών κρίσεων σχετικά με την αποστροφή μας προς την ανισότητα. Ο δείκτης του Atkinson δίνεται από

$$AI = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i / \mu)^{1-\epsilon} \right]^{1/(1-\epsilon)} \quad \epsilon \neq 1 \quad (6.25)$$

όπου y^i είναι το εισόδημα του ατόμου i και μ είναι το μέσο εισόδημα. Το AI θα είναι μηδενικό είτε αν $y^i = \mu$ για όλα τα i (δηλ. αν το εισόδημα διανέμεται ίσα), ή αν $\epsilon = 0$ (δηλ. αν η πολιτική ενδιαφέρεται μόνο με το απόλυτο επίπεδο εισοδήματος, και όχι τη διανομή του). Όσο μεγαλύτερη είναι η απόκλιση του y^i από το μ ή/και όσο υψηλότερη είναι η αξία του ϵ , τόσο μεγαλύτερη είναι η αξία του A.

Υπάρχει μία φυσική συσχέτιση μεταξύ του ϵ και των κοινωνικών θεωριών που εξετάσαμε στο Κεφάλαιο 3. Αν $\epsilon = 0$, η κοινωνία είναι αδιάφορη ως προς την ανισότητα (η θέση των Ελευθεριακών), και το A είναι μηδέν. Αν $\epsilon = \infty$, η κοινωνία ασχολείται μόνο με τη θέση του ατόμου ή εισοδηματικής ομάδας που βρίσκεται στη χαμηλότερη θέση, όπως υποστηρίζεται από τον Rawls. Οι σοσιαλιστές, επίσης, θα επέλεγαν μια υψηλή τιμή. Οι ωφελμιστές δεν θέτουν κάποια εκ των προτέρων όρια, αλλά επιλέγουν την τιμή που μεγιστοποιεί την κοινωνική ευημερία. Γενικότερα, η θέση του ϵ μεταξύ των δύο άκρων προσδιορίζει την σημασία της αναδιανομής από τους πλούσιους προς τους φτωχούς: όπως δείχνει η εξίσωση (6.25), η απόκλιση του y^i

από το μ σταθμίζεται από τον εκθέτη $(1 - \varepsilon)$, και όχι από τον αυθαίρετο τύπου του τετραγωνισμού των V , C , και H .

Η σημασία του ε παρουσιάζεται από το «διανοητικό πείραμα» του Atkinson, το οποίο αναπτύχθηκε έπειτα από τον «τρύπιο κουβά» του Okun. Ας υποθέσουμε ότι παίρνουμε 100 λίρες από έναν πλούσιο και δίνουμε ένα ποσοστό X λιρών σε έναν φτωχό, ενώ το υπόλοιπο ποσό χάνεται σε απώλειες αποτελεσματικότητας (αρνητικά κίνητρα, διαχείριση). Πόσο μπορεί να μειωθεί το x (δηλ. πόσο τρύπιος μπορεί να είναι ο κουβάς) προτού θεωρήσουμε την αναδιανομή ως ανεπιθύμητη; Η απάντηση προσδιορίζει το ε .¹³ Όσο υψηλότερο είναι το ε , τόσο χαμηλότερο μπορεί να είναι το x (δηλ. όσο πιο εξισωτική η άποψη, τόσο πιο μεγάλη διαρροή μπορεί να αναχθεί): αν $\varepsilon = 1$, είναι δίκαιο να πάρουμε 100 λίρες από έναν πλούσιο και να δώσουμε 50 λίρες σε έναν φτωχό, και αν $\varepsilon = 2$, είναι επαρκές αν ο φτωχός λάβει 25 λίρες.

Το μέτρο Atkinson μπορεί να ερμηνευθεί τόσο ως μέτρο ανισότητας όσο και ως δείκτης των δυνητικών κερδών σε ευημερία από την αναδιανομή. Ας εξετάσουμε το ποσοστό του παρόντος συνολικού εισοδήματος που απαιτείται για να επιτύχουμε το ίδιο επίπεδο ευημερίας με αυτή που θα είχαμε εάν το εισόδημα είχε διανεμηθεί ίσα. Αν $A = 0,3$, μπορούμε να πούμε ότι, αν το εισόδημα είχε διανεμηθεί ίσα, θα χρειαζόμασταν μόνο $(100-30)\% = 70\%$ του παρόντος εθνικού εισοδήματος για να επιτύχουμε το ίδιο επίπεδο κοινωνικής ευημερίας. Εναλλακτικά, το όφελος από την αναδιανομή για την επίτευξη της ισότητας ισοδυναμεί με την αύξηση του εθνικού εισοδήματος κατά 30%. Το όφελος ευημερίας είναι υψηλότερο (α) όσο μεγαλύτερη είναι η τιμή του ε , και (β) όσο πιο άνιση είναι η προϋπάρχουσα διανομή.

Ο δείκτης του Atkinson, λοιπόν, έχει ισχυρά πλεονεκτήματα. Τα συμβατικά μέτρα όπως ο συντελεστής Gini αποκρύπτουν το γεγονός ότι μια πλήρης ιεράρχηση των διαφορετικών διανομών είναι εφικτή μόνο όταν προσδιορίζεται η μορφή της συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας, και οι συναρτήσεις κοινωνικής ευημερίας που υποδηλώνονται στα συμβατικά μέτρα είναι συχνά αυθαίρετες, αν όχι μη αποδεκτές. Ο δείκτης του Atkinson αποφεύγει και τις δύο δυσκολίες - μια πλήρης ιεράρχηση των διανομών είναι εφικτή, παρόλο που δεν απαιτείται η ακριβής κατανόηση της συνάρτησης ευημερίας.

Η βασική κριτική που έχει ασκηθεί στον δείκτη αυτό δεν είναι τόσο λειτουργική όσο φιλοσοφική - συγκεκριμένα, στο ότι βασίζεται σε μια προσθετική, ατομική

¹³ Το ε προσδιορίζεται από τον τύπο $1/x = 2^\varepsilon$, βλέπε Atkinson (1983: 58).

συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας - δηλαδή, η κριτική έχει ασκηθεί στην υπόθεση ότι η κοινωνική ευημερία είναι ένα (λίγο ή πολύ) απλό άθροισμα των ατομικών ωφελειών. Αυτό είναι περιοριστικό: αποκλείει την αλληλεξάρτησης της ευημερίας που εξετάσαμε στο Κεφάλαιο 4, Ενότητα 4.1, και αγνοεί τις μη - υλικές πηγές της ευημερίας.

4. Συμπέρασμα

Περιγραφή των αποτελεσμάτων. Το βασικό συμπέρασμα είναι ότι δεν υπάρχει κάποιο επιστημονικά «ορθός» δείκτης μέτρησης της φτώχειας ή της ανισότητας.

Τα ακόλουθα οδηγούν στη μέτρηση περισσότερων ατόμων ως φτωχών - δηλαδή, σε υψηλότερη μετρημένη φτώχεια:

- Μια υψηλότερη γραμμή φτώχειας,
- Ένας πιο περιορισμένος ορισμός του εισοδήματος (π.χ. ένας ορισμός που αποκλείει την οικιακή παραγωγή)
- Ένας πιο περιορισμένος ορισμός της δημογραφικής μονάδας που αναφέρεται το εισόδημα (π.χ. ένας ορισμός που αποκλείει το εισόδημα της ευρύτερης οικογένειας).
- Μια μεγαλύτερη προσαρμογή στο μέγεθος του νοικοκυριού, μικρότερες οικονομίες κλίμακας στην διαμόρφωση του νοικοκυριού υποδηλώνουν μια αξία για το E (εξίσωση (6.19)) που προσεγγίζει τη μονάδα, γεγονός που οδηγεί προσαρμογή στο κατά κεφαλή επίπεδο ή σε κάτι που το προσεγγίζει, και, κατά συνέπεια, σταθμίζει με μεγαλύτερο βάρος τα παιδιά.
- Μια πιο σύντομη χρονική περίοδος μέτρησης του εισοδήματος.

Ομοίως, η μετρημένη ανισότητα θα είναι υψηλότερη με έναν πιο περιορισμένο ορισμό της δημογραφικής μονάδας που αναφέρεται το εισόδημα, με μία πιο σύντομη περίοδο μέτρησης του εισοδήματος, και όταν βασίζεται σε μια πιο συνεχή διανομή

του εισοδήματος (όσο πιο φαρδιές είναι οι στήλες ενός ιστογράμματος, τόσο μεγαλύτερη είναι η εντός των ομάδων ανισότητα που παραλείπεται).¹⁴

Όλα αυτά τα προβλήματα ενώνονται όταν κάνουμε συγκρίσεις μεταξύ των χωρών (βλέπε Atkinson 1995α: κεφ.4). Η χώρα Α έχει λιγότερη μετρημένη φτώχεια ή ανισότητα από την χώρα (α) εξαιτίας διαφορών στην διανομή των εισοδημάτων προ των μεταβιβάσεων ή (β) λόγω πιο γενναιόδωρων μεταβιβάσεων, ή (γ) επειδή η φτώχεια και η ανισότητας μετρούνται διαφορετικά (δηλ. η διαφορά αυτή θα μπορούσε να αποτελεί στατιστικό κατασκευάσμα).

Εφόσον οι καλά ενημερωμένοι σχολιαστές μπορούν να (και όντως) κάνουν διαφορετικές υποθέσεις σχετικά με τα στοιχεία του (γ), δεν πρέπει να μας προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι οι εκτιμήσεις διαφέρουν σημαντικά. Τα θέματα αυτά δεν είναι μόνο τεχνικά. Αν δοθεί υψηλότερο βάρος στα παιδιά, αυτό θα οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν περισσότερα φτωχά παιδιά και λιγότεροι φτωχοί ηλικιωμένοι από ό,τι θα διαπιστωνόταν με μία γραμμή φτώχειας στην οποία τα παιδιά έχουν χαμηλότερο βάρος. Ομοίως, ένας ευρύτερος ορισμός της μονάδας εισοδήματος υποθέτει ότι οι ηλικιωμένοι μοιράζονται τους πόρους των νεότερων μελών της οικογένειας και έτσι οδηγεί σε λιγότερους φτωχούς ηλικιωμένους. Εν ολίγοις, η μέτρηση της φτώχειας και της ανισότητας περιλαμβάνει κάποιες αναπόφευκτες εκτιμήσεις αξίας.

Εκτίμηση των αποτελεσμάτων. Γιατί έχουν σημασία όλα τα παραπάνω; Η μέτρηση της φτώχειας είναι σημαντική επειδή η φτώχεια είναι πολυδάπανη. Είναι πολυδάπανη σε όρους ισότητας, σύμφωνα με τις περισσότερες κοινωνικές θεωρίες που αναλύσαμε στο Κεφάλαιο 3. Επίσης, είναι πολυδάπανη σε όρους αποτελεσματικότητας: η φτώχεια συνδέεται με την κακή υγεία, και η κακή υγεία συνδέεται με αποτελέσματα ανεπαρκούς εκπαίδευσης. Επίσης, η φτώχεια συνδέεται με την εγκληματικότητα, η οποία επιβάλλει ευρύ εξωτερικό κόστος στην κοινωνία.

Η μέτρηση της ανισότητας είναι επίσης σημαντική. Σε αντίθεση με τη φτώχεια, μπορεί να υπάρχει *υπερβολικά λίγη* ανισότητα. Τα κίνητρα είναι σημαντικά για την στατική και δυναμική αποτελεσματικότητα. Ωστόσο, και η *υπερβολικά μεγάλη* ανισότητα μπορεί να είναι πολυδάπανη. Όπως και με τη φτώχεια, αυτό οφείλεται κυρίως σε λόγους ισότητας. Υπάρχουν, όμως, ολόένα και περισσότερα στοιχεία

¹⁴ Η σχέση μεταξύ μετρούμενης ανισότητας και προσαρμογής στο μέγεθος του νοικοκυριού είναι πιο περίπλοκη, βλέπε Coulter et al. (1992).

(Aghion et al. 1999, Lundberg and Squire 2003) ότι, τουλάχιστον στις αναπτυσσόμενες χώρες με υψηλά ποσοστά ανισότητας, μια μείωση της ανισότητας συνδέεται με αυξημένους ρυθμούς μεγέθυνσης.

Βιβλιογραφία

Για μια επισκόπηση των προβλημάτων ορισμού και μέτρησης του εισοδήματος, της φτώχειας και της ανισότητας, βλέπε Atkinson (1983) (σύντομο και μη - τεχνικό). Για ευρύτερες συλλογές, Atkinson (1980, 1989, 1995α). Για μελέτες, τα διάφορα κεφάλαιο των Atkinson and Bourguignon (2000). Ο Cowell (2003) περιέχει εβδομήντα ένα άρθρα σχετικά με τη φτώχεια και την ανισότητα που έχουν δημοσιευτεί μεταξύ 1896 και 2000. Για επίσημες αναλύσεις, βλέπε UK DWP (2002b) και Eurostat (2001), και, σχετικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό, Hills et al. (2002) και Atkinson et al. (2002).

Τα κλασικά έργα σχετικά με τον ορισμό και τη μέτρηση του εισοδήματος είναι Fisher (1930: 3-35), Simons (1938: 41-58), Hicks (1946: 171-81) και Kaldor (1955: 54 - 78).

Οι κλασικές ιστορικές μελέτες της φτώχειας προσφέρονται από τους Rowntree (1901) και Booth (1902). Για μετέπειτα μελέτες, βλέπε Rowntree (1941) και Rowntree and Lavers (1951), και, για την ανασκευή και ενημέρωση, Atkinson et al. (1983). Σχετικά με τον ορισμό και τη μέτρηση της φτώχειας, βλέπε Sen (1985, 1987, 1999), Piachaud (1987, 1993), Atkinson (1989: κεφ. 1,2), Jaentti and Danziger (2000), και Burtless and Smeeding (2001). Σχετικά με τη μέτρηση της φτώχειας στην Ευρώπη, βλέπε Atkinson (2000), Gordon and Townsend (2000), Atkinson et al. (2002), και Dennis and Guio (2003). Για μια ιστορική αναθεώρηση των αμερικανικών μελετών της φτώχειας, βλέπε Glennerster (2002α).

Σχετικά με τη φτώχεια στο Ην. Βασίλειο, βλέπε Atkinson (1989: κεφ.3), Hills με Gardiner (1997), Martin Evans (1998), και Sutherland et al. (2003). Η φτώχεια μεταξύ των γυναικών και η φτώχεια σε σχέση με την εθνικότητα εξετάζονται από τους Oppenheim and Harker (1996: κεφ. 5,6), και η παιδική φτώχεια από τους Sutherland and Piachaud (2001) και Piachaud and Sutherland (2002). Σχετικά με τις ΗΠΑ, βλέπε US Panel on Poverty and Public Assistance (1995), Gottschalk (1997), Jorgenson (1998), Levy (1998), Triest (1998), και Blank (2000).

Για συγκριτικές μελέτες, βλέπε Atkinson (1995α: κεφ. 4, 1998), Jaentti and Danziger (2000), και Burtless and Smeeding (2001), και, σχετικά με την παιδική φτώχεια, UNICEF (2000), Vleminck and Smeeding (2000), και Immervoll et al. (2000). Οι Dennis and Guio (2003) εξετάζουν τη φτώχεια στην ΕΕ. Σχετικά με τη φτώχεια στις πρώην κομμουνιστικές χώρες, βλέπε Milanovic (1998, 1999) και World Bank (2000, 2002).

Σχετικά με τη δυναμική της φτώχειας, βλέπε Chaudhuri and Ravallion (1994), Ravallion et al. (1995), Jarvis and Jenkins (1997, 1998), Gardiner and Hills (1999), και Hobcraft (2002). Βλέπε επίσης Burgess and Propper (2002), το οποίο περιλαμβάνει κάποια ανάλυση της δυναμικής φτώχειας στις χώρες του ΟΟΣΑ.

Η σημασία της «ισότητας» εξετάζεται από τον Okun (1975: κεφ. 3) και τον Le Grand (1982, 1984, 1991α: κεφ.5). Για μια απλή εισαγωγή στην βιβλιογραφία σχετικά με τα ισοδύναμα ενηλίκων, βλέπε Atkinson (1983: κεφ.3) και, για μια πληρέστερη ανάλυση, Buhmann et al. (1988), Coulter et al. (1992), και Atkinson et al. (1995).

Η συναθροιστική ανισότητα εξετάζεται από τον Pen (1971, στον Atkinson 1980), και αναλύεται γενικότερα από τον Atkinson (1983). Βλέπε επίσης Sen (1992). Ο Cowell (1995) εξετάζει τα μέτρα συναθροιστικής ανισότητας και περιλαμβάνει μια χρήσιμη εισαγωγή στις συναρτήσεις κοινωνικής ευημερίας. Για μια πιο προηγμένη ανάλυση, βλέπε Champernowne and Cowell (1998) και Cowell (2000). Το κλασικό άρθρο σχετικά με το μέτρο ανισότητας του Atkinson βρίσκεται στον Atkinson (1970), και εκφράζεται με μία μη - μαθηματική περίληψη στον Atkinson (1980: 23 - 43) (για μια απλή εισαγωγή, βλέπε Atkinson 1983: 54-9). Για το πείραμα του «τρύπιου κουβά», βλέπε Okun (1975: 91-100) (ένα άλλο μέρος της θεωρίας του Okun το οποίο συστήνεται θερμά στον αναγνώστη), και για μια έξυπνη και ιδιαίτερα κριτική αναθεώρηση των περισσότερων μέτρων ανισότητας, βλέπε Wiles (1974).

Η ανισότητα στο Ην. Βασίλειο αναλύεται από την UK Royal Commission on the Distribution of Income and Wealth (Επιτροπή Διανομής Εισοδήματος και Πλούτου του Ην. Βασιλείου) (1979: κεφ.2, στον Atkinson 1980: 71-8). Σχετικά με την αύξηση της ανισότητας κατά τη δεκαετία του 1980, βλέπε Atkinson (1995α: κεφ. 1,2, 1996) και Goodman et al. (1997). Οι τάσεις στις ΗΠΑ εξετάζονται από τους Danziger and Gottschalk (1995) και Gottschalk (1997). Οι Piketty and Saez (2003) αναλύουν τις μακροχρόνιες τάσεις της ανισότητας στο κορυφαίο άκρο της διανομής.

Σχετικά με τις τάσεις της ανισότητας στον ΟΟΣΑ, βλέπε Atkinson et al. (1995), Gottschalk and Smeeding (2000), και Atkinson and Brandolini (2001). Σχετικά με τις πρώην κομμουνιστικές χώρες, βλέπε Atkinson and Micklewright (1992), Milanovic (1998, 1999) και World Bank (2000, 2002), και, για μια μελέτη της Ρωσίας, Brainerd (1998). Για μια φιλόδοξη μελέτη της ανισότητας σε παγκόσμιο επίπεδο, βλέπε Milanovic (2002) και Milanovic and Yitzhaki (2002). Σχετικά με αντιπαραθέσεις για τα αίτια της διευρυνόμενης ανισότητας, βλέπε Fisher et al. (1996), Hills (1996b), και Atkinson (1999α, 2003).

Σχετικά με τη διανομή του πλούτου, βλέπε UK Royal Commission on the Distribution of Income and Wealth (Επιτροπή Διανομής Εισοδήματος και Πλούτου του Ην. Βασιλείου) (1979) και, για μια πιο πρόσφατη ανάλυση, Banks and Tanner (1996) και Hamnett and Seavers (1996). Σχετικά με τις τάσεις της διανομής πλούτου στις ΗΠΑ, βλέπε Wolff (1998).